

Arató Balázs¹: A családi vállalkozások utódlásának és vagyonegővőásának jogi aspektusai (GI, 2020/1-2., 141-177. o.)

1. A családi vállalkozások utódlásának és vagyonegővőásának klasszikus jogintézményei

Az elmúlt évtizedben nem csupán Nyugat-Európában, hanem a közép-kelet-európai térségben is számtalan, f ként gazdasági-szociológiai témájú publikáció[1] látott napvilágot a családi vállalkozások helyzetével, a rájuk váró kihívásokkal kapcsolatban.

Jogi szemszögb l ugyanakkor kevesen közelítenek a témához, jóllehet ez a családi cégek által képviselt értékek, valamint e vállalkozástípus gazdasági súlya miatt is indokolt lenne.

Míg Nyugat-Európában már egyre inkább a családi kézben lév vállalkozások differenciált jogi szabályozására mutatkozik növekv igény, addig a közép-kelet-európai családi vállalatok napjainkban még csak a generációváltás kihívásaival szembesülnek. A generációváltás természetesen Nyugat-Európában sem problémamentes[2], de történelmi okok miatt nem éri a családi vállalkozásokat annyira felkészületlenül, mint a volt szocialista blokk országaiban. Magyarországon - és tágabb régiókban - a rendszerváltás idején alakult családi vállalkozások az elkövetkez években érnek abba a szakaszba, amikor a sok lemondással, egy élet munkájával felépített vállalat irányítását és az azzal járó felel sséget át kell adni az utódoknak, hiszen az alapításkor harminc-negyven éves korosztály ezekben az években éri el hatvanas, hetvenes éveit.

- 141/142 -

A családi vállalkozások életében az utódlás az egyik legnagyobb kihívás és a legkritikusabb id szak. Szomorú tény, hogy még a nagy hagyományokkal rendelkező Nyugat-Európában is csupán a vállalkozások egyharmada veszi sikeresen a generációváltás akadályát, többségük az alapító háttérbe lépésével, nyugdíjba vonulásával befejezi m ködését, és megsz nik.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2016-ban publikált kutatása szerint az Európai Unióban évente hozzávet legesen négyszázötvenezer családi vállalkozást érint az utódlás kérdése.

Ezek a cégek mintegy kétmillió munkavállalót foglalkoztatnak, a gazdaságra gyakorolt összehatásuk pedig - üzleti, beszállítói partnerhálózatuk révén - egyenesen felbecsülhetetlen. Jól szemlélteti a probléma súlyosságát, hogy óvatos becslések szerint is évente mintegy százötvenezer vállalkozás fejezi be m ködését az utódlás sikertelensége miatt. Ez hatszázezer munkahely megsz nését eredményezi.[3]

Míg az Európai Unió nyugati tagállamaiban évtizedek, évszázadok alatt kikristályosodott minták teszik lehetővé a cégen belüli utódlást, addig a volt szocialista blokk országaiban - történelmi okokból - mindennem folytonosság hiányzik, és a generációváltás nem várt

nehézségek elé állítja a rendszerváltás id szakában alakult családi vállalkozásokat.

A régiós családi vállalkozások számára, nyugat-európai társaikhoz képest, azért is jelent nagyobb kihívást a generációváltás, mert térségünkben hiányzik az a nélkülözhetetlen, évtizedek, évszázadok alatt felhalmozott tudás, tapasztalat és szokásjog, amely segít felkészülni erre a feladatra, és amely egyszersmind záloga is az utódlás sikeres lebonyolításának.

Közép-Kelet-Európában a visszavonulni kénytelen vezet k most szembesülnek el ször azokkal a problémákkal és konfliktushelyzetekkel, amelyek megoldásában a nyugat-európai családi vállalkozások már tapasztalatokkal, írott és íratlan szabályrendszerekkel büszkélkedhetnek.

A családi irányítás alatt álló cégek nem kis hányada esik áldozatul annak, hogy az els generációs vezet tapasztalatok vagy el relátás híján nem vagy nem megfelelő en gondoskodik az utódlásról. B ven találunk példákat arra is, hogy a hetvenes, nyolcvanas éveiben járó id s vezet elérkezettnek látja az id t a visszavonulásra, ám a kiszemelt utód nem váltja be a hozzá f zött reményeket, így az 'öregnek' vissza kell térnie. Szerencsés esetben erre van

- 142/143 -

lehet ség, ám ha a jogutódlás kérdése egy váratlan haláleset miatt kerül napirendre, akkor az utód alkalmatlansága, a kibontakozó családi viszály, vagy éppen a hosszan elhúzódó hagyatéki eljárás a cég megsemmisülését eredményezheti és eredményezi is viszonylag nagy számban. A megfelelő utód hiányában rejtl kockázatra jó példa a tradicionális bécsi kávéház, a Café Hawelka tanulságos története: az alapítónak százéves koráig kellett 'hivatalban maradnia', mert - egy generáció kihagyásával - ekkorra lépett vezet képes korba az az unoka, aki a családban egyedülként bizonyult alkalmasnak a vállalkozás továbbvitelére. Az els generációs vezet csak ezt követ en vonulhatott nyugalomba és élvezhette a jól megérdemelt pihenést, immáron biztos kezekben tudva az egyébként ma is m köd családi vállalkozást.[4]

Akadnak olyan esetek is, amikor a korábbi vezet azért tér vissza, mert nem tud azonosulni az utód vezetési filozófiájával, vagy döntéseivel, abban saját munkájának kritikáját látja, így inkább újra magához ragadja a gyepl t. Ez ugyancsak kedvez tlen a családi vállalkozás szempontjából, mert a cég nem lesz kell en innovatív, nem tud megszabadulni elavult struktúráitól, az utód pedig az irányában érvényesül bizalomhiány miatt elveszítheti motivációját, és végleg felhagyhat a családi cégben való munkavégzéssel. A példa is jól szemlélteti, hogy milyen hátrányok származhatnak abból, ha a generációváltás csupán egy elmosódó, ad hoc jelleg fázis a családi vállalkozás életében.

A korábbi vezet visszatérése, ha egyszer már utódra bízta a vállalat irányítását, semmiképpen sem üdvös, s t, ezt a sikeres generációváltásokon átesett nyugat-európai családi vállalkozások írott és íratlan szabályai egyaránt tiltják.[5] A cég további m ködése szempontjából hatékony generációváltás nem más, mint egy

megtervezett, céltudatosan végrehajtott és végleges döntés, pontosabban egy ilyen döntésen alapuló, következetesen levezényelt folyamat. A generációváltásnak nyilván lehet egy olyan kezdeti szakasza, amikor már az utód irányít, az el d pedig még fokozottan rendelkezésre áll egyfajta tanácsadóként, a szerepek ismételt megváltozása azonban rendkívül hátrányos következményekkel jár. Nyugat-Európában számos jól bevált modell gondoskodik róla, hogy a cég irányításából kivonuló id sek ne érezzék magukat feleslegesnek, s t, az esetek többségében - jól m köd családi

- 143/144 -

vállalkozásoknál - a háttérbe lép vezet k olyan új szerepekkel azonosulhatnak, amelyek továbbra is megfelel tekintélyt és elfoglaltságot biztosítanak számukra. Ilyen új feladat például a családi vállalkozás sz kebb környezetében való társadalmi felel sségvállalás, jótékonykodás, társadalmilag jó célok anyagi és szellemi támogatása, a közösség életében való aktív részvétel stb.

A sikertelen hazai generációváltások száma csökkenthet lenne, ha a visszavonulást fontolgató vezet k jól bevált nemzetközi példák alapján tehetnének szert a vállalkozás zökken mentes áthagyományozását segít , hasznos ismeretekre. Szomorú esetek világítanak rá, hogy az utódlás korántsem merül ki a vezet i jogosítványok, esetleg a társasági részesedés átruházásában, hanem a generációváltás megtervezése és végrehajtása során számos olyan körülménynek is figyelmet kell szentelni, amelyek szem el l tévesztése kés bb káros, a céget, a családi vagyont megsemmisít következményekkel járhat.

1.1. A családi alkotmány a generációváltás szegletében

Nyugat-Európában elterjedtek a családi alkotmányok, amelyek nem csupán a vállalkozás m ködtetésével kapcsolatos családi elvárásokat rögzítik, hanem az id r l id re aktuálissá váló generációváltást, annak eljárásrendjét is átfogóan szabályozzák.

Nem véletlen az elnevezés, hiszen családi vállalkozások esetében az alkotmány nagyjából ugyanazt a funkciót tölti be, mint az alkotmányos berendezkedés államokban. "Egy ország alkotmányának központi fogalmi elmei közé tartozik a jogfolytonosság, a közmegegyezés, a jogon kívüli normák léte és érvényesülése." [6]

Nézetem szerint egyébként a családi alkotmányok gyökerei nem is a családi vállalkozásoknál, hanem a történelmi uralkodóházaknál keresend k. A Habsburg-ház családi alkotmánya [7] és a Wittelsbach-statútum [8] például olyan dokumentumok, amelyek els ként szabályozták egységesen és átfogóan a családon belüli vagyoni viszonyokat és az utódlással kapcsolatos kérdéseket. [9]

- 144/145 -

A családi alkotmány ugyancsak elvárásokat és magatartási normákat fektet le, Nyugat-Európában például egyre inkább azt is, hogy a család tagjai kötelesek tartózkodni mindennem urizálásától és felt n viselkedést l, de akár olyan követelményt is támaszthat,

hogy a családtagok az éves hozam bizonyos százalékát kötelesek jótékonyági célokra fordítani.

A családi alkotmány a szakirodalomban elfogadott egyik megközelítés szerint a család közös értékrendjét és jöv képét, valamint az elérend közös célokat és a követend elveket egységesen rögzít dokumentum, identitásképletet alap, egyesít kötelék. [10] A családi alkotmány egyik legf bb sajátossága, hogy az egyéni érdekek képest a családi vállalkozás fennmaradásának és továbbm ködésének, a családi vagyon gyarapításának és megővésének tulajdonít megkér d jelezhetetlen els bbséget, minden egyéb szempontot ennek rendelve alá. A családi vállalkozás ugyanis a családtagok megélhetésének alapvet letéteményese, amelyet nem veszélyeztethetnek személyes érdekek szította viszályok és nézeteltérések a családon belül.

A nyugat-európai családi vállalkozások egy része ilyen családi alkotmány alapján m ködik, de az sem ritka, hogy a családi alkotmány egymással szerves egységet alkotó jogi dokumentumokban ölt testet, és olyan elemekb l tev dik össze, mint például társasági vagy szindikátusi szerz dések, vagyonjogi megállapodások, végrendeletek, kötelestésr l lemondó megállapodások stb. Úgy kell ezt elképzelni, mint egy ország történelmi alkotmányát, melyet elrtatlan alkotmánynak is neveznek, ami "nem arra utal, hogy az adott állam alapvet közjogi berendezkedését szabályozó normák csak verbálisan léteznének, hanem arra, hogy nincsenek összegy jtve egy adott dokumentumba ezek a jogszabályok". [11]

A család és a családi vállalkozás szempontjából ehhez hasonló a többi jog dokumentumban testet ölt családi alkotmány, amelyhez minden nemzedék hozzátesz a maga szemszögéb l, de bizonyos - id tlen konszenzuson nyugvó - alapok generációról generációra örökl dnek.

Különbféle jogtechnikai megoldások léteznek tehát, ám a túlzottan töredezett, sokféle dokumentumban testet ölt családi alkotmánynak vannak bizonyos mellézköngéi. Az id múlásával ugyanis könnyen kerülhetnek különféle dokumentumok egymással ellentmondásba, vagy válhat kérdésessé, hogy melyik bír primátussal, ez pedig a családi vállalkozás szempontjából nemkívánatos jogbizonytalanságot teremthet.

- 145/146 -

Az igazán hatékony, konszenzuson nyugvó és generációkon átível családi alkotmányok jellemz en egységes okiratként, egyfajta kollektív értékkánonként vannak jelen a család és a családi vállalkozás életében, és mint ilyenek képezik kiindulópontját, közös alapját az egyéb, jogi természet megállapodásoknak, amelyek voltaképpen a családi alkotmányban lefektetett elvek élethelyzet-specifikus kifejez dései. Úgy is mondhatnánk tehát, hogy a családi alkotmány a család alaptörvénye, Magna Chartája, amely nem csupán jogi el írásokat tartalmaz, hanem erkölcsi, etikai keretfeltételeket és alapértékeket is lefektet a családi vállalkozás és a családtagok viszonylatában. [12] Mindez természetesen nem zárja ki, s t, szinte meg is követeli, hogy a családi alkotmány köré - annak hatósugarát egyszersmind kiterjesztve - különféle egyéb jogi dokumentumok csoportosuljanak, a vezérelveket azonban szükségképpen maga a családi alapidokumentum foglalja össze egyfajta keretként. A klasszikus értelemben vett családi alkotmány tehát értékrendet rögzít, és - nem ritkán szokásjogi alapon

- olyan alapvető elvárásokat fogalmaz meg, amelyek a családi vállalkozásban tevékenykedők számára zsinórmértékül szolgálnak. Ide sorolandók természetesen az utódlás kérdései is. Az ezzel kapcsolatos elveket és eljárásrendet ugyancsak célszerű a családi alkotmány keretei között meghatározni. A család hitvallásának és értékrendszerének rögzítése mellett egyre több családi alkotmányban jelenik meg a társadalmi felelősségvállalás, a szponzorációs, jótékonyági, mecénás tevékenység elveinek megfogalmazása, valamint a családtagoktól különböző élethelyzetekben elvárt viselkedési minták (pl. urizálási tilalom) elírása.

A szakirodalom nem ritkán a szűkebb értelemben vett, elvi megfogalmazású családi alkotmányt, mint egyfajta preambulomot, és az annak szellemében fogant konkrét jogi dokumentumokat (szerződésállományt) együttesen tekinti családi alkotmánynak. Ilyen esetekben a családon belüli "jogforrási hierarchia" csúcsán a szűkebb értelemben vett családi alkotmány helyezkedik el, amely világosan megfogalmazott elveket rögzít. Lefelé haladva ezután szindikátusi és társasági szerződések, alapító okiratok következnek, majd pedig jellemzően eseti ügyletekhez kapcsolódó dokumentumok zárják a sort. Tipikusan ez utóbbiak közé tartoznak a végrendeletek, lemondó nyilatkozatok, a vételi vagy eladási jogot alapító megállapodások és a házassági vagyoni szerződések, melyek kivétel nélkül a családi vagyon megővését szolgálják. Ennél a modellnél az általános megfogalmazásokat tartalmazó, családi és üzleti értékeket, stratégiai célokat rögzítő családi alkotmány önmagában nem

- 146/147 -

feltétlenül rendelkezik jogi kötéssel, az ennek szellemében fogant egyéb dokumentumok azonban igen.

E konstrukció sajátja, hogy az érdemi részhez tartozó jogi dokumentumokat a preambulum fényében, az ott írt céltól zézésekkel összhangban kell értelmezni, és generációkon keresztül senki nem kérdőjelezheti meg.

A családi alkotmányok be nem tartása általában nem jár kikényszeríthető szankciókkal, nyugat-európai minták alapján azonban kijelenthetjük, hogy a családtagok és az érdekeltek jellemzően önként tanúsítanak az alkotmány rendelkezéseinek megfelelő magatartást. Ennek legfőbb oka az a közös érdek, hogy a családi vagyont, a céget meg kell őrizni ahhoz, hogy mindenki részesülhessen hasznáiból. A normakövető magatartás fontos el feltétele továbbá, hogy a konszenzus alapján megalkotott családi alkotmány ne tartalmazzon valamely szereplő számára elfogadhatatlan rendelkezéseket, és az utódok azonosuljanak az előzők által lefektetett szabályokkal.

Végül kérdésként merül fel, hogy ki alkotja meg, és ki írja alá a családi alkotmányt, ha az nem csupán külön megállapodásokban ölt testet, hanem egységes értékkanonként is megjelenik. Azok a családi alkotmányok a legmaradandóbbak, amelyek az alapítók konszenzusán nyugszanak, és nem egyetlen személy pillanatnyi akaratát tükrözik. A családi alkotmány lefektetése, ahogy az élet követelményei miatt idővel időnként szükségessé váló átdolgozása is, felelősségteljes, körültekintést és bölcsességet igénylő feladat. Az igazán időtálló családi alkotmányok olyan munka eredményei, amelynek során az alkotó háttérbe tudja szorítani saját rövid távú érdekeit, engedményeket tesz és lemondásra is

képes. A nagy múltú nyugati-európai családi vállalkozásoknál jellemző, hogy minden családfelelős valamilyen módon általánosan és tökéletesített családi alkotmányhoz, így egyfajta családon belüli, szerves jogfejlődésnek lehetünk tanúi. Igazán nagy visszhangot az szokott kiváltani, amikor egy bátor, új generációs családfelelős "kivesz" az alkotmányból egy-egy olyan mondatot, amelyet addig mindenki érinthetetlennek hitt, és amelyről senki nem mert (hangosan) kimondani, hogy valójában a fejlődés kerékkötője.

Összességében elmondható, hogy azok a vállalkozások tudnak sikeresen megbirkózni a generációváltáshoz hasonló nehéz élethelyzetekkel, amelyeknél a családi alkotmány valamelyik formája kimutatható és tényleges tekintélyt élvez, hovatovább - akár a szerződéses rendszernek köszönhetően - jogi kötéssel bír. A kikényszeríthetőség és a kötéssel kapcsolatos kérdése azért különösen fontos, mert a családi alkotmányokra jellemzően a velük ellentétes egyéni érdekek megzabolásában hárul döntő szerep, vagyis igazi jelentőségre kiélezett

- 147/148 -

konfliktushelyzetekben tesznek szert. A családi alkotmányok tehát többféle funkcióval bírnak. Ezek közül kiemelendő a stabilizáló és prevenciószerep, melyet a családi alkotmány csak akkor tud betölteni, ha konszenzuson alapszik.

A jól megkonstruált családi alkotmányok elsődleges célja ugyanakkor nem az, hogy bíróság elé kerüljen jogvitákban az ítélelhozatal alapjául szolgáljanak, hanem sokkal inkább arra hivatottak, hogy - a mögöttük meghúzódó konszenzus erejével - eleve kiküszöböljék az érdekkonfliktusok illetően eszkalálódását, akár családon belüli vitarendezési fórumokat is életre hívva.

Az egyik ismert, nemzetközi divatipari cég családi alkotmánya követendő példaként szolgálhat akár kisebb vállalkozások számára is. A szóban forgó vállalat írásba foglalt, csaknem évszázados családi alkotmánnyal rendelkezik, melyet minden egyes családtagnak, aki részesedést szerez a vállalkozásban, kifejezetten el kell fogadnia. Ezt a kötelezettséget - a cégben való részesedésszerzés jogi feltételeként - a társaság létesítő okirata is tartalmazza, vagyis az, aki az elfogadó nyilatkozat megtételére nem hajlandó, nem is válhat tagjává a cégnek. A családi alkotmány a generációváltás során követendő, évtizedek alatt kikristályosodott elveket is rögzíti. A cég mindenkor vezetője egy bizonyos életkor (esetünkben az ötvenötödik életév) betöltésekor köteles visszavonulni. Ez nem csupán a vezetői jogosítványok átadásának kötelezettségét jelenti, hanem azt is, hogy társasági részesedésének meghatározott hányadát el kell idegenítenie. Érdekes lenne közelebb is megvizsgálni, hogy ezt milyen jogtechnikai eszközzel érik el. A legkézenfekvőbb megoldásnak az 55. életév betöltésével megnyíló vételi jog tűnik, melynek jogosultja az utód lehet. A cél az, hogy az eddigi vezető ne rendelkezzen többségi befolyással a társaság legfőbb szervének határozathozatalára, és csupán olyan mértékű üzletrésze maradjon, amely megfelelő osztalékjövödelmet biztosít számára. Az elidegenítési kötelezettség alá eső üzletrész hányadot a vállalat új vezetője szerzi meg piaci alapon, a cégértékre figyelemmel megállapított ellenérték fejében. Ha az utód pillanatnyi anyagi teljesítőképességét ez meghaladja, akkor a hiányzó pénzeszközt a társaság

vagy annak tagjai hitelezik meg számára szigorú visszafizetési kötelezettséggel.[13] A visszavonult vezet természetesen továbbra sem távolodik el teljes mértékben a társaságtól. Legfőbb feladata a családi alapítvány irányítása, a helyi ügyek és a jótékonyági tevékenység

- 148/149 -

szervezése lesz a társadalmi felelősségvállalás jegyében. Emellett mindenkor rendelkezésre kell állnia, ha a vállalatot vezető fiatalabb generáció tanácsra szorul. Nem megengedett a kérés nélküli beavatkozás, csupán akkor nyilváníthat véleményt, ha erre kifejezetten felkérlik, és ebben az esetben is kizárólag tanácsot adhat, amely kötelezőerővel nem bír. A körvonalakban vázolt rendszer évtizedek óta zökken mentesen, generációs konfliktusok nélkül működik, és nem csupán a vállalat irányításában, hanem a munkavállalók körében is érezteti hatását, hiszen nem ritkán apa és fia áll egyidejűleg a cég alkalmazásában, miközben az unoka éppen felkészül a munkába állásra. Mivel a családi alkotmány már ötvenöt éves korban megköveteli a visszavonulást, és mivel a szóban forgó családra genetikailag igen magas élettartam és szellemi frissesség jellemző, ezért viszonylag nagylétszámú 'bölcsek tanácsa' segíti folyamatosan a fiatal vezető munkáját. A családi alkotmánynak ez a rendelkezése nem csupán a generációváltás folyamatát teszi zökken mentessé, hanem arra is megtanítja az érintetteket, hogy miként tud több különböző generáció (fiatal, középkorú és nagyon idős) együtt munkálkodni a családi vállalkozás érdekében. Ugyancsak elnyerne ennek a modellnek, hogy kritikus helyzetekben az éppen regnáló vezető olyan grémiumhoz fordulhat tanácsért, amelyben különböző generációk különböző nézőpontokból fogalmazzák meg véleményüket, hiszen a testületben egyidejűleg vannak jelen ötvenötötől kilencven évesig a családi vállalkozás korábbi vezetői. A döntést végül természetesen a vállalkozás éppen hivatalban lévő vezetője hozza meg, és a szóban forgó vállalkozás családi alkotmánya a bölcsek tanácsa számára a 148. cikk (1) szabály szerint a döntéshozatali jogot nem biztosítja, a modell működését azonban mi sem bizonyítja jobban, mint a cég több évszázados fennállása és szinte töretlenül sikeres működése. Természetesen a bölcsek tanácsa nem társasági jogi értelemben vett tanácsadó/döntéssel készít ellenőrző szerv, ugyanis létjogát egyedül a konszenzusból, az évszázados hagyományokból meríti, és a társasági jog egyik intézményével sem azonosítható.[14] Következésképpen az a vezetői döntés, amelyhez a családi alkotmány vagy a létesítő okirat a bölcsek tanácsának elzárta jóváhagyását rendel, enélkül is alkalmas lesz joghatás kiváltására, hiszen a korlátozás, nevezetesen a vezetői jognyilatkozat jóváhagyáshoz kötése, harmadik személyek irányában hatálytalan[15]. Más kérdés, hogy az így

- 149/150 -

eljáró vezető - attól függően, hogy milyen szintű jogi dokumentum kötelezi a jóváhagyás beszerzésére - szerzői dősszegésért felel, vagy pedig a családon belüli felelősségi rend valamely jogkövetkezményét szenved el.

Összességében tehát megállapítható, hogy a családi alkotmány vagy jogi kötéssel bíró dokumentum (illetve leggyakrabban ilyen dokumentumok egységes rendszere), vagy pedig olyan értékkanon, amelynek

megkérdőjelezhetetlensége a családon belüli konszenzusból és a családtagok önkéntes normakövetési hajlandóságából, tehát egyfajta szokásjogból ered.

1.2. Szindikátusi szerzői dősek

Mielőtt rátérnénk a szindikátusi szerzői dősek jelentőségére a családi vállalkozások szempontjából, érdemes röviden áttekinteni, hogy egyáltalán mit is nevezünk szindikátusi szerzői dősnak. Ezt a szerzői dőstípust nem fogjuk megtalálni hatályos Polgári Törvénykönyvünkben, mivel a kódex ilyen szerzői dőst egyáltalán nem nevesít. A szindikátusi szerzői dőst a szakirodalom úgynevezett Ptk.-n kívüli szerzői dősnak tekinti, vagyis létjogát - a Ptk. által deklarált szerzői dősi szabadság jegyében - nem vitatja el, de nem is sorolja a tipikus szerzői dősek körébe.[16] Egyes nézetek szerint a szindikátusi szerzői dős nem más, mint a Ptk. által is ne-

- 150/151 -

vesített polgári jogi társaság,[17] ez a nézet azonban nem tekinthető általánosan elfogadottnak. Álláspontom szerint ez az azonosítás azért sem helytálló, mert a Ptk. a polgári jogi társasághoz a tagok vagyoni hozzájárulási kötelezettségét rendeli, a szindikátusi szerzői dősekre pedig nem ez a jellemző. Igaz ugyan, hogy maga a Ptk. tesz könnyítést, amikor megengedi, hogy a vagyoni hozzájárulás személyes munkavégzés legyen, a szindikátusi szerzői dősektől azonban ez is idegen. A felek kötelezettségvállalása a szindikátusi keretében jellemzően más természetű, és sokkal inkább jövőben tanúsítandó, vagyoni értékkel közvetlenül nem bíró magatartásokra vonatkozik. Ezt támasztja alá a bírói gyakorlat is, amely szerint önmagában az együttes ködésre irányuló megállapodás, ha ahhoz nem járul a vagyoni hozzájárulás igénye, nem eredményez polgári jogi társasági megállapodást, az legfeljebb atipikus szerzői dősnak minősülhet.[18]

Míg a konzorciális megállapodások - például közös pályázat, ajánlattétel esetében - megfeleltethetők a polgári jogi társaság Ptk.-beli fogalmának, addig "a szindikátusi szerzői dős esetében, ha annak szigorúan a klasszikus értelemben vett társasági jogi aspektusait vizsgáljuk, amikor a társasági tagok pusztán egymás közötti relációjukban szabályoznak egy-egy társasági élethelyzetet, a koordinatív pjt. esetkörülmények mellől az új Ptk.-beli polgári jogi társaság nem minden esetben feleltethető meg a szindikátusi kooperációnak és fordítva".[19] A konzorciumi megállapodások tehát sokkal inkább hordozzák a polgári jogi társaság ismérveit. A családi vállalkozások szindikátusnak gyakrabban, konzorciumnak ritkábban tagjai. Ez utóbbi megállapodások a közbeszerzési eljárásban való közös ajánlattétel intézményesült formái, így természetesen a családi vállalkozásokat is érinthetik. Ugyanakkor szükséges utalni rá, hogy a konzorcium sem rendelkezik a tagoktól elkülönült jogalanyisággal, nem jogi személy, éppen ezért például a jogorvoslati eljárásokban sem ügyfélképes.[20] "A konzorcium belső jogviszonyát a tagok szerzői dőssel tetszős szerint állapíthatják meg. A szerzői dős formához kötve nincsen. Szabadon rendelkezhet a tagok hozzájárulásának arányáról, az

- 151/152 -

ügyvitelről és a nyereség-veszteség felosztásáról." [21]

Szindikátusi szerzésekkel igen gyakran találkozhatunk különböző céges jogviszonyokban, leginkább akkor, amikor befektetést szerez részesedést a startup cégben, és elvárja, hogy a tagok egy, a létesítő okiratot kiegészítő háttérmegállapodásban vállaljanak bizonyos, a befektetés számára garanciális kötelezettségeket. Ilyen lehet például, hogy meghatározott kérdésekben támogató szavazat leadására kötelezik magukat, vagy pedig a befektetés számára vétőjogot biztosítanak. Ugyancsak gyakori, hogy a szindikátusi szerzések és a felhígulás elleni védelem körében az üzletrészek átruházásával kapcsolatban tartalmaz lényeges szabályokat, így például elvásárlási vagy együttértékesítési jogot biztosít, illetve legkülönbözőbb kötelezettségeket állapít meg, hovatovább a befektetés exitjét, esetleg üzletrészfelvásárlási jogát garantálja. Tipikusnak mondható az üzletrészek átruházásának és megterhelésének korlátozása is. Mindebből következően a szindikátusi szerzések és nem más, mint a társaság tagjainak mögöttes, együttműködési jellegű - tehát egyszer köztörvényes jogi [22] - megállapodása valamely közös cél elérése érdekében.

Sokáig vitatott volt, hogy van-e a szindikátusi szerzéseknek köztörvényes erejük, lehet-e rájuk bíróság előtt hivatkozni, kikényszeríthetők-e. Ma már egységesnek mondható a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy a mögöttes megállapodás jogi kötésével bír, ha nem ütközik társasági jogi dokumentumba, nem ellentétes a jogszabályokkal, a létesítő okirattal vagy a legfrissebb szervkorábban meghozott határozatával. [23] Más kérdés, hogy a társasági jogi dokumentumokkal ellentétes tartalmú szindikátusi szerzések megszegéséből eredő kárait a sértett fél érvényesítheti-e.

Viszonylag gyakori, hogy különböző - sokszor indokolatlanul túlbonyolított - jogviszonyokban a szindikátusi szerzések és a létesítő okirat valamely rendelkezése között ellentmondás feszül. A bírói gyakorlat ilyen esetekben tehát a létesítő okiratnak tulajdonít elsőbbséget, az abba ütköző megállapodást pedig semmisnek tekinti, így mindig alaposan meg kell gondolni,

- 152/153 -

hogy érdemes-e szindikátusi szerzést alkotni. Ha valamilyen oknál fogva erre szükség van, akkor nagyon körültekintően célszerű eljárni a fentebb említett kockázatok miatt, és ügyelni kell arra, hogy a háttérmegállapodás valóban csupán kiegészítő legyen a létesítő okiratnak, és ne kerüljön vele ellentmondásba. Szindikátusi szerzések akkor válhatnak szükségessé, amikor a felek a nyilvánosságra nem tartozó, de a cég működése szempontjából fontos kérdésekben kívánnak - az egyéb társasági jogi dokumentumokkal nem ellentétes módon - megállapodni. Ezt az igényt, amely a befektetés részvételével működő vagy családi kézben lévő vállalkozásoknál fokozottan jelentkezik, a bírói gyakorlat széles körben elismeri.

Egyelőre keveset vizsgált, ugyanakkor tényleges kockázat az is, hogy a szindikátusi szerzések és a felek a szerzések megszüntetésére vonatkozó általános szabályok szerint elvileg felmondhatják, [24] ha csak ezt a jogukat maga a szindikátusi szerzések és nem korlátozza. Igen kényes helyzetek adódhatnak például abból, ha a szindikátusi szerzések és nem rendelkezik a felmondás jogának korlátozásáról, és a tagok azt a befektetés "feje fölött"

felmondják, így szabadulva meg a számukra kellemetlen kötelezettségektől. [25] A családi vállalkozások jellemzően határozatlan időre jönnek létre, így a hozzájuk kapcsolódó szindikátusi szerzések - erre vonatkozó külön szabályozás hiányában - elvileg felmondhatók, a jog gyakorlása azonban súlyosan veszélyeztetné a család és a cég érdekeit. Ebből következően feltétlenül szükséges rendelkezni arról, hogy miként viszonyul egymáshoz a szindikátusi szerzések és esetleges felmondása és a családi vállalkozásban meglévő üzletrész sorsa. A szindikátusi szerzések és csak ritkán szóló határozott időtartamra, hiszen jellemzően a családi vállalkozás működése sem korlátozott időben. Határozatlan időre szóló szindikátusi szerzések és esetében a felmondás jogának kizárása jogszabályba ütközik, így biztos megoldásnak az tekinthető, ha a cég létesítő okirata és a szindikátusi szerzések egyaránt rendelkeznek arról, hogy a társaságban kizárólag olyan személyeknek lehet üzletrészüket, akik egyidejűleg a szindikátusnak is tagjai. Ha tehát valaki a szindikátusi szerzést felmondja, akkor köteles társaságbeli üzletrésztől is megválni, vagyis például az üzletrészre a többieknek meghatározott vételáron vételi joguk nyílik.

- 153/154 -

A szindikátusi szerzések megalkotását, különösen kiélezett helyzetekben, ma már többnyire jogászra bízják, ám még mindig származnak kockázatok az ilyen megállapodások speciális jellegéből, valamint abból, hogy a felek sokszor nem is gondolnak bizonyos szituációk szabályozásának szükségességére. Ugyancsak kérdés, hogy magának a létesítő okiratnak (például a családi vállalkozás társasági szerzéseké) kell-e utalnia arra, hogy egyidejűleg szindikátusi szerzések is szabályozza a tagsági jogviszonyból eredő jogokat és kötelezettségeket. A legbiztosabb megoldás az, ha a létesítő okirat maga is utal arra, hogy a cégben való részesedésszerzésnek feltétele a szindikátusi szerzések aláírása, a benne írtak elfogadása. Aki tehát üzletrészt harmadik személyre kívánja átruházni, az legyen köteles bizonyíthatóan és számon kérhetően gondoskodni arról, hogy a vevő a szindikátusi szerzést teljes terjedelemben megismerhesse. Családi vállalkozások esetében természetesen jellemző az üzletrész kívülálló személy részére történő átruházásának kizárása vagy korlátozása, hiszen alapvető érdek a felek az üzletrészek családi kézben maradásához. A létesítő okirat és a szindikátusi szerzések összhangját erőtíti, ha a társasági szerzések és kifejezetten is rögzíti, hogy mely jogok és kötelezettségek gyakorolhatók, illetve teljesíthetők a szindikátusi szerzésekben foglalt speciális rendelkezések szerint. Ez a fajta összhangteremtés alkalmas arra is, hogy eleve kiküszöbölje a létesítő okirat és a szindikátusi szerzések látszólagos ellentmondásából eredő jogvitákat a szindikátusi szerzések járulékos, kiegészítő jellegének kidomborításával.

Ugyancsak biztonságnövelő tényező, ha maga a társaság, mint önálló jogi személy is aláveti magát a szindikátusi szerzéseknek, vagyis nem csupán a tagok lesznek alanyai a háttérmegállapodásnak, hanem maga a cég is aláíróként, szindikátusbeli tagként jelenik meg. [26]

Fentebb már esett szó a szindikátusi szerzések köztörvényes erejéről. Önmagában az, hogy egy dokumentum jogi értelemben köztörvényes rendelkezik, még nem nyújt kellő garanciát arra, hogy rendelkezéseit ténylegesen is követni

fogják. Önként adódik tehát a kérdés, hogy a szindikátusi szerz ésben kiköthet -e a szankció a szindikátusi szerz és megszégése esetére. A bíró gyakorlat válasza egyértelm en igenl , ám a szankciónak megfelel jogcímmel kell

- 154/155 -

rendelkeznie (pl. bánatpénz vagy kötbér), és kikötése, illet leg alkalmazása során szem el tt tartandó az arányosság követelménye. Mindez nem a szindikátusi szerz ésék specialitása, hanem a Ptk. szellemiségével egybecseng elvárás. Gyakori például, hogy a szindikátus többi tagjának (esetleg magának a családi cégnek) vételi joga nyílik a renitens személy családi vállalkozásban meglév üzletrészére nézve (szankciós jelleggel kikötött opció).

A lényegre szorítókozó jogi áttekintést követ en vegyük most görcs alá, hogy a szindikátusi szerz ésnek van-e létjogosultsága családi vállalkozások esetében, és ha igen, akkor milyen el nyök származhatnak bel le. Családi vállalatoknál a szindikátusi szerz és leginkább egy olyan omnilaterális megállapodáshoz hasonlítható, amelynek minden érintett köteles alávetni magát.[27] Mivel a szindikátusi szerz és a létesít okirat kiegészít je, ezért alapvet elvárás, hogy a szindikátus a családi vállalkozás minden üzletrésztulajdonosára kiterjedjen. A családi szindikátusi szerz ésék jellemz szabályozási területe a részesedésszerzés, az üzletrész-átruházás, a cégen belüli döntéshozatal, a legf bb szerv el tti beszámolási és számadási kötelezettség, a vezet tisztségvisel visszahívásának korlátozása, a nyereségreszesedés és osztalékfizetés, a generációváltás, továbbá a segítségre szoruló családtagok támogatásának mértéke és módja. Ezek azok a kérdések, amelyek biztos alapon nyugvó rendezése elengedhetetlen a családi vállalkozás m ködése és fennmaradása, valamint a családi összetartás er sítése szempontjából, természetesen továbbra is a családi cég érdekeinek els dlegessége mellett. Ez utóbbit jellemz en rögzítik is a családi vállalkozásokhoz kapcsolódó - sokszor a családi alkotmány szerepét is betölt

- háttérmegállapodások. A szindikátusi szerz és szabályozta döntéshozatal legf bb el nye, hogy alkalmas a különböz családi érdekek kiegyensúlyozására és az egyéni érdekek háttérbe szorítására, amelyek - egyenként felszínre törve és érvényre jutva - a családi vállalkozás hatékony m ködését, végs soron pedig fennmaradását veszélyeztetnék. Ugyanebb l a megfontolásból meríti létjogát az is, hogy f ként Nyugat-Európában számos családi szindikátusi szerz és tartalmaz vitarendezési mechanizmusokat, amelyeknek a felek a szindikátusi szerz és elfogadásával kötelez en alávetik magukat. A szindikátusi szerz ésék további el nye, hogy azok - szemben az egyéb társasági jogi dokumentumokkal

- mindennem formakényszert l mentesek, vagyis azon túl, hogy írásba kell foglalni ket, a jogalkotó és a jogalkalmazók egyéb formai követelményeket nem támasztanak velük szemben. Az írásbeliség is inkább a bizonyíthatóság szempontjából fontos, és nem érvényességi kellék. Ett l függetlenül természe-

- 155/156 -

tesen érdemes jogi szakért közrem ködését kérni és a szindikátusi szerz ését esetleg közokiratba is foglaltatni,

hiszen ilyen módon biztosítható, hogy a családi vállalkozás m ködése és fennmaradása szempontjából létfontosságú megállapodás kritikus helyzetekben valóban betöltse rendeltetését, és ne lehessen alóla jogi hibára hivatkozva mentesülni. A szindikátusi szerz és hatálya alóli mentesülés problematikája speciális jelleget ölt a családi vállalkozások esetében. Felmerül például, hogy miként lehet kivédeni azt a nem kívánt következményt, hogy a nagyszül k által alkotott szindikátusi szerz és a szerz d felek halálával megsz njön. Az egyik lehetséges jogtechnikai megoldás, ha a szindikátusi szerz és a jogutódokra kiterjed hatályú, és emellett a családi vállalkozás létesít okirata is egyértelm en rögzíti, hogy kizárólag az lehet a társaság tagja, aki a szindikátusi szerz és rendelkezéseit is kötelez nek fogadja el magára nézve.

Mindezek alapján megállapítható, hogy fentebb részletesen vizsgált, konszenzuson nyugvó családi alkotmányok jogi természetüket tekintve valójában szindikátusi szerz ésék, még akkor is, ha nem tételes jogi rendelkezéseket tartalmaznak, hanem olyan általános elveket rögzítenek, amelyek a családi vállalkozás m ködtetése során szolgálnak kötelez en alkalmazandó zsinórmértékül. Azt pedig, hogy egy családi vállalkozás tagjai, alapítói a létesít okirat mellett szindikátusi szerz ését is alkossanak, f ként a mögöttes megállapodásban szabályozandó kérdések titokban maradásához f z d érdeke indokolja. A szindikátusi szerz és tehát a családi vállalkozások speciális néz pontjából nem más, mint a családi alkotmány egyik lehetséges jogi formája, de emellett bevált gyakorlat az is, hogy a külön dokumentumba foglalt családi alkotmány elveit a családi vállalkozás létesít okirata, valamint az ahhoz kapcsolódó szindikátusi szerz és ülteti át a gyakorlatba.

Bár a gyors növekedési potenciállal rendelkező startup-ok (gazella-vállalkozások) és az organikus fejl és családi vállalkozások (lassú t ke) más-más üzleti modell, logika alapján m ködnek, t kemegtérülésük id intervalluma eltér , mégis egyazon jogintézménnyel, a szindikátusi szerz ésével lehet mindkét esetben tiszta, szabályozott jogi helyzetet teremteni. Annak ellenére, hogy a hatályos Ptk. nem ismeri ezt a szerz éséstípust, alkalmazhatóságának széles köre miatt el bb-utóbb meg kell jelennie az írott jogban is.

1.3. Végrendelet, ajándékozás

A generációváltás, vagyontranszfer, vagyonmegóvás kérdésének megoldását még mindig sok cégvezet látja pusztán a végrendelezésben, vagy egyéb,

- 156/157 -

kell en át nem gondolt olyan alternatívákban, mint például az üzletrész elajándékozása járadék iránti igény fenntartása mellett. Azon túl, hogy a végintézkedésre nagyon szigorú törvényi szabályok vonatkoznak, még egyéb melléköngéket és kockázatokat is számításba kell venni. A Ptk. által el írt formai (alaki) követelményeknek való maradéktalan megfelelés hiányában a végrendelet érvénytelen.[28] "Az új Ptk. szabályozását tekintve teljes mértékben érzékelhet ama szándék, mely a végrendeleti öröklés könnyítését célozza. Alaki szempontból erre fontos példa lehet a 7:17. §, amely az írásbeli magánvégrendelet esetében a keltezés idejét igen, de a

keltezés helyét nem rendeli kötelező érvényességi feltételnek." [29]

Végintézkedéskor közjegyző is fordulhatunk, ez a más által írt végrendelet speciális formája, amely többletbiztonságot nyújt, hiszen a közjegyzőnél készült végrendelet központi letétbe kerül, továbbá bizonyos esetekben a közjegyző orvosi igazolást is kér a végrendelet szellemi állapotáról, így elejét veszi annak, hogy azok, akik a végintézkedés hiányában örökölnének, az örökgyógy belátási képességét kétségbe vonva támadják meg a végrendeletet. Az ilyen jellegű, sokszor teljesen alaptalan perek nagy száma teszi ezt indokolttá. Az alaki követelmények mellett természetesen arra is ügyelni kell, hogy a végrendelet ne tartalmazzon jogszabályba ütköző rendelkezéseket. Ezért is érdemes jogi szakértelemmel rendelkező személy közreműködését kérni. Az utóörökös-nevezést, valamint az öröklés feltételhez kötését a Polgári Törvénykönyv csak az okos körben ismeri el. Ugyancsak problematikus lehet a végrendelet megfogalmazása. Kellemetlen jogviták forrása lehet, ha a favor testamenti elvét kell segítségül hívni az örökgyógy szándékának feltárása céljából, mert a végrendelet szövege többféle értelmezésre ad alapot. Kritikus helyzetekben ennek is a családi vállalkozás láthatja kárát, így ebből az okból is fokozott körültekintés szükséges a végrendelet részéről. [30]

Ahogy fentebb már említettük a végrendeletek legnagyobb hátránya a megtámadhatóság, valamint az, hogy a kedvezményezett nem azonnal, hanem csupán a hagyatéki jogerős átadásával, sokszor évek múlva válik teljes jogú tulajdonossá.

- 157/158 -

Ha a családfelel nem készítette el időben minden érintett bevonásával a generációváltást, hanem csupán végrendeletet alkotott, anélkül, hogy gondoskodott volna a családon belüli konszenzusról, akkor a mélyben lapangó konfliktusok a családfelel halála után törnek majd felszínre, ami több éves pereskedéshez, végső soron pedig a családi vállalkozás megsemmisüléséhez vezethet.

Még ha hozott is az új Ptk. a végrendeletkészítést megkönnyítő változásokat, továbbra is elmondható, hogy a magánjogi (vagyon) viszonyok halál esetére szóló rendezésének ez a módja számos kockázatot rejt, és pedig különösen a családi vállalkozások speciális adottságaira figyelemmel. Hiába a számos könnyítés, mert "arra, hogy a végrendelet készítésének képzeletbeli hajóútján milyen zátonyokkal találkozunk, vagy hogy hol kerülhetünk tengeri viharba, elsősorban a gyakorlat fogja a választ megadni", [31] amire a családi vállalkozás felelősen gondolkodó vezetője aligha hagyatkozhat.

A családon belüli konszenzus megteremtésének egyik módja a meglévő és mindenki által elfogadott családi alkotmány, ennek hiányában pedig az, ha a családfelel valamennyi érintettel egyeztetett szándékát, és megfelelően gondoskodik azokról a családtagokról is, akiknek nem szán szerepet a vállalkozás irányításában. Ilyen módon elérhető, hogy még a családfelel életében írásba foglalt megállapodás szülessen azok között, akik az örökgyógy halála után - a végrendelettel ellentétben - egymás ellen fordulnának, vagy a családfelel szándékával ellentétben megállapodást kötnek a hagyatéki eljárás során, veszélyeztetve ezzel a családi vállalkozás továbbműködését. A pusztán végintézkedéssel történő

rendezés másik hátránya, hogy azok, akiket az örökgyógy végrendeleti juttatásban nem részesít, kötelesrészre lehetnek jogosultak, ez pedig sokszor megterhelő fizetési kötelezettséget ró a kedvezményezettre. A visszavonuló vezetőben - a végrendelet mellett - viszonylag gyakran merül fel az élők közötti ajándékozás gondolata is, sokszor úgy, hogy a megajándékozott, vagy a családi vállalkozás köteles legyen az ajándékozónak életéig havi járadékot fizetni. Ennek a megoldásnak ugyancsak számos mellékzöngéje van, melyek közül - a kifizetés jogcímén és az adózási kérdéseken túl - leginkább az osztályra bocsátási kötelezettség, a betudás és az ajándék visszakövetelésének joga érdemel említést, illetve lehet bonyodalmak forrása. [32] Ugyancsak kockáza-

- 158/159 -

tos, mert utóbbi ajándékozásnak minősíthető, az üzletrész névértéken történő átvétele a kiszemelt utód által. Ezt a megoldást sok cégvezető szorgalmazza, mert rövidtávon problémamentesnek tartják, arra azonban nem gondolnak, hogy az üzletrész névértéke és az üzletrészre vetített cégérték közötti különbség ingyenes juttatásnak fog minősülni, amire a megrövidített örökösök alappal hivatkozhatnak. Ennél már az a fentebb említett konstrukció is sokkal elnyösebb, amelynek keretében a kiválasztott utód visszterhesen szerzi meg a háttérbe vonuló vezető üzletrészét vagy annak egy hányadát, és a tényleges értéknek megfelelő vételárát részletekben, vagy a cég által nyújtott kölcsönben egyenlíti ki. A cég, mint hitelező javára biztosítékként kikötött vételi jog lehívásának akadályaként lehet részvénytársasági forma esetében a megszerezhető saját részvény mértékét maximalizáló törvényi korlát.

Sokakban felmerül a halál esetére szóló ajándékozás, valamint az öröklési szerződés gondolata is, ám ezek sem tartoznak a leghatékonyabb megoldások közé, és számos olyan buktatójuk van, amelyekkel csak utóbbi szembesülnek az érintettek.

2. A családi vállalkozások vagyonmegővésének legújabb jogintézményei

Igen gyakori, hogy a sikeres vállalkozók összvagyonuk több, egymással funkcionális gazdasági egységet alkotó vagyonelembe bontják össze. E dologösszesség megbontása a vagyon jövedelemtermelő képességét sodorja veszélybe, adott esetben pedig - főként hosszabb távon - a felhalmozott javak megsemmisüléséhez vezethet.

Nem ritka élethelyzet az sem, amikor a vagyon tulajdonosa, például egy családi vállalkozás alapítója, elre látja, hogy leendő örökösei nélkülözik a felhalmozott vagyon megővéséhez és gyarapításához szükséges képességeket, vagy egyszerűen hiányzik a vállalkozás folytatásához az utódok akarata, mert más tölti ki az idejüket. Igen gyakori, hogy a következő generációt riasztja a családi vállalkozás megkövetése során az alapítót terhelő hatalmas felelősség, a napi küzdelem, a sokszor emberfeletti munkateher, és a sikerekhez, a kitűzött célok eléréséhez szükséges temérdek áldozat és lemondás.

A sikeres vállalkozók leggyakoribb féltelmei azzal kapcsolatosak, hogy az örökösök a vagyont felélnék, vagy rosszabbnál rosszabb gazdasági döntésekkel

kockáztnak és elherdálnak.[33]

- 159/160 -

Több örökös esetén a vagyontulajdonos attól is tarthat, hogy örökösei között a hagyatéknak tárgyában gyorsan elmérgesed jogvita bontakozik ki. Az aggodalmakat tetézi, hogy míg a Ptk. a hagyatéknak az örökösök halálával történő átszállását mondja ki[34], addig a gyakorlatban az örökös még jogvita nélkül is csupán fél-egy év múlva jut hozzá örökségéhez az elhúzódó állami, közjegyzői eljárás miatt.[35] Ha pedig a hagyatéknak jelentős számú vagyonelemmel áll, vagy ez utóbbiak értéke nehezen megállapítható, illetve ha jogvita alakul ki az örökösök között, akkor az sem ritka, hogy az örökös csak hosszú évek múlva jut hozzá jogerősen örökségéhez, vagy annak az elhúzódó hagyatéki eljárás alatt meg nem semmisült részéhez.

Hiába polgári jogi elv, hogy nem lehet olyan pillanat, amikor a vagyonnak nincs tulajdonosa, a gyakorlati tapasztalatok mégis azt mutatják, hogy a legegyszerűbb hagyatéki ügyekben is igen hosszú idő telik el, mire az örökös ténylegesen meg tudja tenni a vagyon megővéséhez szükséges intézkedéseket. Természetesen nem jelenthet ki, hogy a hagyatéki eljárás időtartama alatt a hagyatékhöz tartozó dolgok uratlanok volnának, hiszen az örökös már ekkor is tulajdonos, csak éppen a jogerős hagyatékátadó végzés, mint deklaratív aktus hiányában az örökös személye jogi értelemben még nem ismert.

Fokozottan szembesülnek ezekkel a problémákkal a családi vállalkozások, közülük is jellemzően azok, amelyek éppen generációváltás előtt állnak. Szemben a közvélekedéssel, ezekre a jogos félelmekre a végrendelet semmilyen megoldást nem nyújt.

A vagyonmegővással kapcsolatos igények a jogalkotót arra késztették, hogy kiszélesítse az ilyen célra használható jogi eszközök tárházát. E megfontolás jegyében teszi lehetővé az új Ptk. a bizalmi vagyonkezelést, és honosítja meg a magánalapítvány (családi alapítvány) jogintézményét. Míg az előbbinél nagyrészt angol-szász hatás mutatható ki, addig az utóbbi félében az osztrák jogrendszerben bizonyított az összetett családi vagyonok több nemzedéken átívelő megővése terén. Hasonló célt szolgáló új jogintézményünk továbbá

- 160/161 -

a 2019 óta létező alapítvány, amellyel jogalkotó a valóban jelentős vagyontömegek megőrzéséhez és gyarapításához kíván speciális alternatívát nyújtani.

Mivel Magyarországon az egyenes ági öröklést és ajándékozást lassan egy évtizede nem terhelik adók és illetékek[36], ezért a témánk szempontjából fontos magyar családi vállalkozásoknak a fentebb felsorolt jogi lehetőségek első sorban a vagyon megővására, gyarapítására szolgálnak, és nem az adóoptimalizálás eszközei.

A vagyon tulajdonosának ugyanakkor nem csupán a jelenre kell gondolnia, hanem fontos lehet számára a lehetséges jövőbeli kockázatok monitorozása és kivédése is. A jogszabályi környezet sohasem statikus, hanem folyamatosan változásban van. Elképzelhető tehát, hogy a

jogalkotó újra adóval vagy illetékkel fogja sújtani az öröklést, így olyan megoldásokban célszerű gondolkodni, amelyek ezzel szemben is védelmet nyújtanak. Mivel a gazdaságilag fejlettebb nyugati országok a társadalmi jövedelemkülönbségek csökkentésének hatékony állami eszközöként vetik be az örökösödési adókat és illetékeket, ezért a körültekintően eljáró vagyontulajdonos a hazai jogszabályi környezet ilyen irányú változását is tekintetbe veszi jövőbeli kockázatként. Ebből a szempontból a magánalapítvány, a bizalmi vagyonkezelés és a vagyonkezelési alapítvány rendelkeznek a legelnyersebb tulajdonságokkal. Ezek az újonnan megjelent jogintézmények vonzóak lehetnek a külföldi vagyontulajdonosok számára is, hiszen vagyonuk földrajzi diverzifikálása során figyelmük hazánkra irányulhat, és kiaknázzhatják a rendkívül kedvező magyar adókövetelt kínálta lehetőségeket.

Természetesen találkozhatunk olyan megoldásokkal is, amikor az alapító - megfelelő utód hiányában - úgy gondoskodik a családi vállalkozás továbbmunkálásáért, hogy a leendő örökösök mellett a vállalat kipróbált felsővezetést is társasági részesedéshez juttatja. Ez a konstrukció a tulajdonossá vált szakemberek érdeklősége révén alkalmas lehet arra, hogy a vállalat munkatársaihoz köztulajdonosok vagy a felkészült menedzsment által vezetett cégek. A továbbiakban mégsem az ilyen megoldásoknak szentelünk figyelmet, hanem sokkal inkább a vagyontranszfer professzionálisabb, intézményesült formáit vesszük górcső alá.

- 161/162 -

2.1. A bizalmi vagyonkezelés

Az új Polgári Törvénykönyv 2014-ben bevezette a bizalmi vagyonkezelési szerződést, amelynek a magyar jogrendszerben egyáltalán nincsenek történeti előzményei. A jogintézmény meghonosításakor az angol-szász jogrendszerekben elterjedt trust szolgált mintaként, de a magyar jogi környezet sajátosságai miatt természetesen szükség volt bizonyos korrekciókra, amelyek tükrében azt mondhatjuk, hogy a bizalmi vagyonkezelés a trust funkcióját betöltő jogintézményként vált a magyar jogrendszer részévé.

Nemzetközi kitekintésben megállapítható, hogy a bizalmi vagyonkezelésnek "nincs az európai jogrendszerben egységesen elfogadott fogalma és modellje." [37]

A bizalmi vagyonkezelés hazai bevezetését egyszerre övezte a gondolkodásbeli hagyományokban gyökerező idegenkedés és a természetes igények születte várakozás. A jogalkotónak ebben a helyzetben kellett mérlegelnie, hogy melyik modellhez közelíti leginkább és milyen szabályozási környezetbe illeszti ezt a merben új, de kétségkívül hiánypótló jogintézményt. Különösen olyan élethelyzetekben mutatkozott természetes igény a bizalmi vagyonkezelés iránt, amikor a családi vállalkozás vezetője visszavonulás előtt azzal szembesült, hogy a kiszemelt utód nem lesz alkalmas a vállalkozás átvételére. A családfő ilyenkor a jogintézmény hiányában vagy kénytelen volt eladni a céget, melyet egy életen át fáradtságos munkával épített fel, vagy pedig vállalta annak kockázatát, hogy az utód keze alatt semmisül meg a vállalkozás.

"A bizalmi vagyonkezelés magyar jogba való bevezetése egyúttal szakítást is jelentett a kontinentális jogok trusttal szembeni - halványulóban lévő - tartózkodásával, amely - többek között - éppen annak vélt vagyoni jogi dogmatikai rendszeridegenségén alapult. E félelmek ellenére a bizalmi vagyonkezelés kötelmi jogi sajátosságai pusztán kitágították a létező kötelmi jogi jogintézmények eddig általánosan ismert határait, azzal, hogy az 1959-es Ptk. alapján csak elméletileg levezethető bizalmi vagyonkezelési ügylet nevesítésével, részletszabályai kimondásával azt a joggyakorlat számára is elérhetővé tették. A jogintézmény kötelmi jogi szabályai - miközben nyilvánvalóan a trust modern formájának is meg kellett felelniük - nem léptek ki a kötelmi jog rendszeréből, nem hoztak olyan mértékű újonságot, amely alapján a jogintézményt a rendszeridegenség vádjával illehetné." [38]

- 162/163 -

Rokon jogintézménynek tekinthető az angolszász jogban ismert trust és a német jogrendszerben elterjedt Treuhand. Ez utóbbi jogviszony alanyai a Treugeber és a Treuhänder, vagyis a jogi és a gazdasági értelemben vett tulajdonos. Ez két sajátos kötelmi jogi jogviszony összefoglalása, melynek lényegi eleme a gazdasági értelemben vett tulajdonos azon kötelezettsége, hogy tulajdonjogát a jogi értelemben vett tulajdonos által az alapul szolgáló megállapodásban kijelölt keretek között gyakorolnia. Nem kétséges tehát, hogy ez a modell a tulajdonjognak a magyar jogi logikától eddig idegen relativizálását jelenti. [39] A bizalmi vagyonkezelésbe vett vagyon tekintetében tehát egyfajta kettős tulajdonjog érvényesül. Mindkét jogintézmény meglehetősen népszerű a nyugat-európai családi vállalkozások körében.

Hatályos Polgári Törvénykönyvünk a bizalmi vagyonkezelést szerződéstípusként tartja számon, ám a jogviszony valódi természete ezen a besoroláson messze túlmutat. "A vagyonkezelési szerződések a magánszférában a Ptk.-ból ismert szerződések tartalmi elemeit egyesesen jelenítik meg. A vagyonkezelési szerződésben ennek megfelelően a megbízási, a vállalkozási, a bizományi szerződések esetében ismert vonások fedezhetők fel." [40] Jelleget tekintve tehát a bizalmi vagyonkezelés sokkal inkább egy sajátos, atipikus jogviszony, mintsem csupán egy szerződéstípus. Emellett szól az is, hogy a bizalmi vagyonkezelésre irányuló jogviszony nem kizárólag szerződéssel hozható létre, hanem egyoldalú jognyilatkozat, például végrendelet is keletkeztetheti, feltéve természetesen, hogy a bizalmi vagyonkezelés megteszi elfogadó nyilatkozatát. [41]

Az új Ptk. szerinti bizalmi vagyonkezelés háromszereplős jogviszony, melynek alanyai a vagyonrendelő, a vagyonkezelő és a kedvezményezett. Lényege akként ragadható meg, hogy a vagyonrendelő a tulajdonát képező dolog vagy dologösszesség (vagyon) tulajdonjogát a vagyonkezelőre ruházza vagyonkezelés céljából, meghatározza a vagyonkezelés módját, és egyúttal megjelöli a kedvezményezettet, vagyis azt a személyt, akinek érdekében és javára a vagyonkezelésnek történnie kell. [42] A vagyonkezelő tehát tulajdonosa lesz a

- 163/164 -

kezelésbe adott vagyonnak, köteles azonban azt mind a

saját vagyonától, mind pedig az általa kezelt más vagyontól elkülöníteni, és róla külön nyilvántartást vezetni. Mindez érdekes jogi kérdéseket vet fel, melyekkel kapcsolatban - a jogintézmény megjelenése óta - sokféle nézet látott napvilágot. Egyértelmű ugyanakkor, hogy a bizalmi vagyonkezelés önálló tulajdonátruházási jogcím, amiből egyenesen következik, hogy az ingatlan-nyilvántartásban és a cégnyilvántartásban is ekként kell feltüntetni. Ha tehát például a családi vállalkozás alapítója a családi vállalkozás valamennyi üzletrészét bizalmi vagyonkezelésbe adja, akkor a cégjegyzékben a bizalmi vagyonkezelő feltüntetésre kerül az üzletrészek tulajdonosaként, üzletrész-átruházás útján történt tulajdonszerzésének jogcíme azonban bizalmi vagyonkezelés lesz. Érdekes jogi dilemmaként merül fel a kérdés, hogy a bizalmi vagyonkezelés keretében történő átruházás ingyenes, avagy visszatérő ügyletként értékelendő. Nézetem szerint ez a fajta bináris logika jelen esetben nem alkalmazható, mert egyik kategória sem alkalmas a bizalmi vagyonkezelés - és a benne rejlő tulajdonátruházás - valódi jogi természetének megítélésére. A tulajdonjog átruházására azért kerül sor, mert a vagyonrendelő a vagyonkezelőt a megállapodásban rögzített elvek szerinti vagyonkezelést vár, amely nem vitásan a vagyonkezelő - többnyire ellenszolgáltatás fejében teljesítendő - kötelezettsége.

A jogviszony további sajátossága, hogy a vagyonkezelő a vagyonról a saját nevében, de a vagyonrendelő által megjelölt kedvezményezett (adott esetben a vállalkozás átvételére és irányítására alkalmatlan utód) javára kezeli. Ezt tükrözi a kapcsolódó terminológia is, amely szerint a vagyonkezelő a jog szerinti, a kedvezményezett pedig a gazdasági tulajdonos. "A tulajdonosi pozíció és a tulajdon tárgyának hasznosításával, valamint az azzal való rendelkezéssel kapcsolatos döntéshozatal szétválasztása olyan gazdasági igény, amely a modern gazdaság egyik alapvető eleme, és amely nélkül a befektetéseken alapuló gazdaság - elvesztve a befektetések diverzifikálhatóságának lehetőségeit - működésképtelenné válna. A tulajdonosi és a döntési pozíció szétválasztásának olyan további gazdasági és társadalmi elvei is vannak, mint a döntéshez szükséges szakértelem biztosítása és a magánvagyonok egyben tartása." [43]

Itt célszerű említést tenni a bizalmi vagyonkezelési szerződéssel szemben támasztott alakszerződési követelményről. A Ptk. ún. egyszer írásbeliséget

- 164/165 -

vár el, ami azt jelenti, hogy az ügyletnél - a szabály szerint - sem jogi képviselőnek, sem tanúknak nem szükséges közreműködniük. [44] Ha azonban a bizalmi vagyonkezelési jogviszony létesítése körében ingatlan tulajdonjogának átruházására kerül sor, akkor természetesen a speciális jogszabály, vagyis az Inyvtv. [45] támasztotta többletkövetelmények érvényesülnek, legalábbis azon okiratokkal szemben, amelyek az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés alapjául szolgálnak. Nézetem szerint bejegyzés alapjául szolgáló okiratnak ilyen esetben magát a bizalmi vagyonkezelési szerződést és az abba foglaltan, vagy annak alapján kiállított bejegyzési engedélyt kell tekinteni. Nyilvánvalóan eltérő követelmények érvényesülnek akkor, ha a bizalmi vagyonkezelés tárgya - és családi vállalkozások esetében

ez a jellemző - társasági részesedés, jog, követelés vagy szerződésből eredő jogok és kötelezettségek összessége. Ennek függvényében szükséges ugyanis a cégbírói bejegyzésre való alkalmasságot, illetve legfeljebb a jogát ruházással [46], az engedményezéssel [47] és a szerződés ruházással szemben támasztott követelményeket szem előtt tartani. Bizalmi vagyonkezelés jogcím szerződés ruházás [48] esetében például ez azt is jelenti, hogy az ügylethez a szerződésben maradó fél hozzájárulását kell kérni. Tevékenységéért a vagyonkezelő díjazásban részesülhet, amelyet a vagyonrendel köteles megfizetni. A felek abban is megállapodhatnak, hogy a vagyonkezelő a vagyonkezelési tevékenység eredményét legfeljebb és abból fedezett díjazás illeti meg. Ez utóbbival a jogalkotó a bírói gyakorlat által széles körben elfogadott, sikerdíj típusú megállapodás létjogosultságát a bizalmi vagyonkezelés esetében is elismeri. [49]

A bizalmi vagyonkezelési jogviszony megszűnésével a vagyonkezelő kiadja a kezelt vagyont a vagyonrendel által kijelölt személynek, aki lehet maga a bizalmi vagyonkezelés addigi kedvezményezettje, de akár egy új vagyonkezelő is. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a vagyonrendel, a vagyonkezelő vagy a kedvezményezett halála, illetve legfeljebb megszűnése nem, vagy nem feltétlenül eredményezi a bizalmi vagyonkezelési jogviszony megszűnését. Ebben rejlik a jogintézmény egyik legfontosabb jellemzője a családi vállalkozások számára,

- 165/166 -

hiszen a családfő ilyen módon még életében meg tudja teremteni annak hosszú időre szóló garanciarendszerét, hogy a vagyon továbbra is egyben maradjon, és a kívánt célt szolgálja.

A bizalmi vagyonkezelés határozott vagy határozatlan időre jöhet létre, időtartama azonban nem haladhatja meg az ötven évet. Ptk.-nak ez a rendelkezése kögéns, vagyis a felek még megállapodásukkal sem térhetnek el tőle. Ez a fajta időbeli korlátozottság nézetem szerint nem túl kedvező a családi vállalkozások alapítói számára, mert az ag gondolkodásmódjukban ennél sokkal hosszabb időtávlatok rögzültek, vagy fognak rögzülni legkésőbb akkor, amikor a kelet-közép-európai családi vállalkozások is több nemzedéket felölelő múltat tekinthetnek majd vissza. Sokáig kérdés volt, hogy milyen lehetséges módjai vannak a bizalmi vagyonkezelési szerződés megszüntetésének. Vajon élhet-e a felmondás jogával a vagyonrendel, ha a bizalmi vagyonkezelési szerződés határozatlan időre jött létre? A jogviszony megbízási jellegéből az következne, hogy igen, a Ptk. azonban úgy fogalmaz, hogy a vagyonrendel a határozatlan időre kötött bizalmi vagyonkezelési szerződést akkor mondhatja fel, ha maga a szerződés eltérően nem rendelkezik, vagyis lehet ség van a felmondási jog kizárására vagy korlátozására. [50] A jogalkotó tehát a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyokra nézve speciális szabályt állapít meg a felmondási jog kizárása, illetve korlátozása tekintetében. Ez a lehet ség kétségtávolonzerként hat a jogviszony tartósságában érdekelt családi vállalkozásokra. A vagyonkezelő a szerződést három hónap felmondási idővel mondhatja fel, de a Ptk. e körben is teret enged a felek eltérő megállapodásának. Végül sajátos lehet sége a vagyonrendelnek a vagyonkezelő visszahívása megbízatásából másik vagyonkezelő egyidejű kijelölése

mellett. Ebben az esetben a jogviszony fennmarad, de a vagyonkezelő személyében változás következik be. A Ptk. emellett azt is kimondja, hogy maga a vagyonrendel is gondoskodhat jogutódról a saját maga számára úgy, hogy halála vagy jogutód nélküli megszűnése esetére a szerződésben kijelöli a vagyonrendel t megillető jogok gyakorlására jogosult és az t terhelő kötelezettségek teljesítésére köteles személyt. "A vagyonrendel t ennek alapján az a jog is megilleti, hogy korlátozza az általa kijelölt személy jogait. Kizárhatja például, hogy az általa kijelölt személy felmondja a vagyonkezelési szerződést." [51] Ezek megint csak olyan garanciális szabályok,

- 166/167 -

amelyekből a családi vagyon megóvásában érdekelt, és a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt e célra létesítő családfő k profitálhatnak.

"A bizalmi vagyonkezelési jogviszonyban a kedvezményezett mellett, akinek vagyoni helyzetét a vagyonkezelő tevékenysége közvetlenül befolyásolja, kiszolgáltatott helyzetben van a vagyonrendel is, mert a vagyonkezelő eljárástól függ, hogy a vagyonkezelés megvalósítja-e azt a célt, aminek érdekében a vagyonrendel a vagyont rendelte. A jogviszony megszűnése kapcsán ugyanakkor a vagyonkezelőnek is vannak védendő érdekei, mert maga is befektetett abba, hogy a vagyonkezelés hatékonyan - m ködjön. A vagyonkezelő például rendszerint hosszabb távon leköti magát a bizalmi vagyonkezelés vállalásával, hosszabb távon elvesze ezzel esetleges egyéb profitszerzési lehetőségeit." [52]

E szempontok figyelembevételével kellett a jogalkotónak a felmondásra vonatkozó szabályokat kodifikálnia.

A jogviszony azért is sajátos, mert bár megbízási jellegű, a Ptk. mégis *expressis verbis* kimondja, hogy a vagyonkezelő t sem a vagyonrendel, sem pedig a kedvezményezett nem utasíthatja. Hagyományos megbízási szerződések esetében a megbízót széles körű utasítási jog illeti meg. [53] A vagyonkezelő ennek ellenére nem rendelkezhet korlátlanul a rá bízott vagyontárgyakkal, hanem kizárólag a bizalmi vagyonkezelési szerződés szabta keretek között és feltételek mentén kezelheti azokat. Ebből az következik, hogy a vagyonrendelnek leginkább a szerződés megkötésekor van lehetősége arra, hogy alakítólag hasson a vagyonkezelő tevékenységére. Ha tehát a bizalmi vagyonkezelési jogviszony a családi vagyon, vagy a családi vállalkozás megóvása céljából jön létre, akkor a családfőnek rendkívül körültekintően kell eljárnia a szerződés megkötésekor, hiszen itt van lehetősége megfogalmazni konkrét elvárásait a vagyonkezelési módjával kapcsolatban.

A vagyonkezelő - a kedvezményezett érdekeinek elsődleges figyelembevételével - a kereskedelmi észszerűség követelményei szerint köteles megóvni a kezelt vagyont az elre láthatóan fenyegető kockázatokkal szemben. "Fontos kiemelni, hogy ez a szakasz nem általános jelleggel írja elő a vagyonkezelő tevékenységére vonatkozóan a kereskedelmi észszerűség követelményét. A kezelt vagyonnak az elre láthatóan fenyegető kockázatokkal szembeni megóvási kötelezettségét mondja ki, ehhez kapcsolódóan pedig az általános

- 167/168 -

szintt I (adott helyzetben általában elvárható) magasabb követelményt támaszt (kereskedelmi észszerűség követelménye)."[54]

A vagyonrendelnek tehát a szerződés megkötése előtt kell alaposan átgondolnia céljait és érdekeit, valamint azt, hogy milyen lehetséges jövőbeli kockázatokat szeretne kivédeni. Ekkor állnak rendelkezésére ugyanis a legszélesebb jogosítványok arra, hogy a jogviszonyt saját érdekei szerint alakítsa. A szerződés megkötését követően - az utasítási jog hiányában - elsődlegesen a vagyonkezelési tevékenység ellenőrzése lesz a vagyonrendel és a kedvezményezett feladata. Ha a vagyonrendel azt állapítja meg, hogy a vagyonkezelő a szerződést megszegte, akkor természetesen felléphet vele szemben. Ilyen eset például, amikor a vagyonkezelő jogosulatlanul ruház át egy vagyonelemet harmadik személyre. A vagyonrendel ekkor a szóban forgó vagyontárgyat visszakövetelheti a nem jóhiszemű vagy nem visszterhesen szerző harmadik személytől. Mindezekkel a jogokkal természetesen a kedvezményezett is élhet, hiszen a vagyonkezelés az javára történik, tehát neki is jogos érdeke fenn van a vagyon egyben tartásához, illetve a szerződésbe foglalt vagyonrendelési útmutatás szerinti kezeléséhez.

"A vagyonrendel és a kedvezményezett számára biztosított ellenőrzési jog garanciális jellegű, célja az, hogy a vagyonkezelő folyamatosan számon kérhető legyen, a szerződésben vállalt kötelezettségeinek betartása megismerhető legyen. A Ptk. a joggyakorlatra bízva annak értelmezését, hogy ez az ellenőrzési jog milyen mélységben gyakorolható."[55]

Általánosságban elmondható, hogy a bizalmi vagyonkezelés célja egyrészt a vagyon elkülönítése (például kockázatos vállalkozás megkezdése vagy házasságkötés előtt), másrészt pedig a vagyonrendel által a kedvezményezettet jövedelemhez juttatása úgy, hogy a vagyonkezelés körébe tartozó döntéseket ne neki kelljen meghoznia, mert például hiányoznak az ehhez szükséges képességei. Családi vállalkozások számára a bizalmi vagyonkezelés legfontosabb elnye abban rejlik, hogy az alapító megfelelő utódok hiányában is tud gondoskodni a családi vagyon megóvásáról és gyarapításáról akként, hogy azt, például a családi vállalkozás valamennyi üzletrészét, bizalmi vagyonkezelésbe adja, kijelölve a kedvezményezettet, meghatározva a vagyonkezelés módját és szempontjait. Ha tehát az utód nem megfelelő képességű, akkor is lehet róla úgy gondoskodni, hogy ennek nem a családi vállalkozás látja kárát, és

- 168/169 -

nem kell tartani a vagyon elherdálásától. A jogintézmény lehet véteszi olyan konstrukciók alkalmazását is, amelyek végrendelet esetén kizártak, vagy csupán korlátozottan lehetségesek. Bizalmi vagyonkezelésbe adáskor például úgy is rendelkezhet a családi vállalkozás alapítója, hogy az üzletrészek tulajdonjoga bizonyos feltétel bekövetkezése (például képesítés, diploma megszerzése) esetén a kedvezményezettre szálljon. Arra is van lehetőség, hogy a tulajdonjog megszerzése körében elvárt tanulmányok költségeit a kezelt vagyon hozadéka fedezze. A jogintézményre tehát olyan mérték

rugalmasság jellemző, amelyet a végrendeletek és a halál esetére szóló egyéb ügyletek jellemzően nélkülöznek. Bizalmi vagyonkezeléssel például az is megoldható, hogy a vagyon a vagyonrendel halálánál jóval későbbi időpontban és meghatározott rend szerint szálljon át azokra, akik a velük szemben támasztott követelményeket teljesítik és alkalmasak a családi vállalkozás továbbvitelére. Végrendelet esetében mindez elképzelhetetlen, ugyanis az ilyen rendelkezés az öröklési jogi szabályok szerint érvénytelen. Pontosan ezek azok az elnyök, amelyek a bizalmi vagyonkezelést oly vonzóvá teszik a vagyonmegóvásban és -gyarapításban érdekelt családi vállalkozások számára.

Összességében elmondható, hogy a bizalmi vagyonkezelés jogintézményének hazai szabályozása mára kellően rugalmas, és megfelelő garanciákat nyújt, így kiváló megoldást jelent a vagyontranszfer, a vagyonátadás és a generációváltás kihívásaira.

Az elmúlt öt évben ugyanakkor mégsem lehtünk tanúi a bizalmi vagyonkezelés átütő elterjedésének. Ennek okai abban keresendők, hogy egyrészt a szabályozás újdonsága miatt kevesen értesültek a jogintézmény megjelenéséről, másrészt pedig időbe telt, mire a jogalkotó megszüntette a normaszöveg bizonytalanságait és ellentmondásait. Az is akadályos lehetett a jogintézmény elterjedésének, hogy a hazai üzleti gondolkodást - talán a történelmi tapasztalatok miatt is - a bizalmatlanság jellemezte, és a vagyontulajdonosok idegenkedtek törzsvagyonuk tulajdonjogának átruházásától.

A törvényi garanciák és a konstrukció kínálta elnyök miatt ma már egyre többen választják a vagyonmegóvásnak ezt a módját. A jogalkotó a bizalmi vagyonkezelés vonzóvá tétele érdekében több kapcsolódó jogszabályt is módosított. Példaként említhető a bírósági végrehajtásról szóló törvény, amelynek módosulása a bizalmi vagyonkezelés vagyonvédelmi funkcióját erősíti.[56]

- 169/170 -

valamint a társasági adóról és a személyi jövedelemadóról szóló jogszabály, melyek révén a jogintézmény adójogi szempontból is egyre népszerűbbé válik. A vagyonvédelmi funkció körében kiemelendő, hogy a korábbi polémiák ellenére ma már egyértelműen tennik a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon érinthetlensége a vagyonrendel vel szemben induló végrehajtási eljárásokban, feltéve, hogy a vagyonkezelésbe adás nem hordozza a Ptk.-ban körülírt fedezetlevonó jellegét.[57] A korábbi szabályozással ellentétben nincs már lehetőség a bizalmi vagyonkezelés végrehajtást kérő általi felmondására, hanem kizárólag bíróság mondhatja ki a jogügylet fedezetlevonó jellegét a szerződés relatív hatálytalanságának megállapítására irányuló perben, és rendelheti el az ebből eredő jogkövetkezmények alkalmazását.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a bizalmi vagyonkezelés a magyar polgári jog hiánypótló fejleményeként számos olyan problémára megoldást nyújt, amelyek a hagyományos jogintézményekkel nem voltak kiküszöbölhetőek. Ugyanakkor vannak olyan körülmények, amelyeket bizalmi vagyonkezelés esetén is tekintetbe kell venni. Ilyen például a kötelesrész, amely az örökösök legközelebbi hozzátartozóit kötelez en

megillet örökségnyárad. A Ptk. szerint a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyont a kötelező rész megállapításánál figyelembe kell venni.[58] Nehézség továbbá a megfelelő vagyonkezelő kiválasztása. Tekintettel a jogintézmény újszerűségére, nincsenek még sokan azok a piaci szereplők, akik kellő felkészültséggel tudnának ellátni ilyen feladatokat, jóllehet ez - a jogviszony bizalmi jellegéből következően - alapvető elvárás. Ha tehát a családi vállalkozás alapítója megfelelő utód hiányában bizalmi vagyonkezeléssel igyekszik gondoskodni a családi vagyon egységének és jövedelemtermelő képességének megővéséről, akkor eleget tennie kell szentelnie a tervezésnek és a megfelelő partner kiválasztásának. Bizalmi vagyonkezelő magánszemély és jogi személy egyaránt lehet, a tevékenység üzletszerű végzése azonban engedélyköteles és számos feltételhez kötött, valamint az adójogi vonatkozások is eltérnek attól függően, hogy ki végzi a tevékenységet.

- 170/171 -

2.2. A vagyonkezelő alapítvány

Mint láthattuk a fentiekben, az új Ptk. a bizalmi vagyonkezeléssel új lehetőséget teremtett a családi vagyonok generációkon átívelő megővására. Ez a jogintézmény azonban - korlátai miatt - nem nyújtott minden élethelyzetre teljes körű megoldást. A szerződéses jogviszonyból eredő felmondhatóság és az időbeli korlátozottság emelhetők hátrányként.

A jogalkotó, mindezt érzékelve, 2019 tavaszán elfogadta a vagyonkezelő alapítványokról szóló törvényt[59], megteremtve ezzel a bizalmi vagyonkezelés és a lentebb részletesen is vizsgált magánalapítvány speciális ötvözetét. Ez az új jogintézmény gyakorlatilag minden élethelyzetre alkalmazható jogi eszközt ad a vagyontranszferben, a nemzedékeken átívelő vagyonmegővásban és a vagyongyarapításban érdekelt gazdasági szereplők - így a családi vállalkozások - kezébe.

A vagyonkezelő alapítványról szóló törvény háttérében tehát az a jogalkotói szándék húzódott meg, hogy az alapítvány speciális típusa álljon a befektetők és vagyontulajdonosok rendelkezésére vagyonkezelés céljából. Ezek az alapítványok - hasonlóan a Ptk. szerintihez - elkülönült, önálló jogalanyisággal rendelkeznek, és specialitásuk főként abban rejlik, hogy a vagyonkezelést gyakorolják fő tevékenységként. A vonatkozó jogszabály szerint a vagyonkezelő alapítvány gazdasági tevékenységként a javára rendelt, illetve általa hasonló célból bizalmi vagyonkezelésbe vett vagyon kezelését végezheti.

A vagyonkezelő alapítványt a vagyonrendelő azzal a céllal alapítja, hogy az általa rendelt vagyont az alapítvány kezelje, és az így keletkező jövedelemből az alapító okiratban rögzített célok és feladatok megvalósulásának, valamint, hogy a kedvezményezettként megjelölt személy vagyoni juttatásban részesüljön.[60]

A vagyonkezelő alapítvány funkciója tehát, hogy - hasonlóan a bizalmi vagyonkezeléshez - a kedvezményezettek vagyoni juttatásban részesüljenek. Vagyonkezelő alapítvány nem csak magán-, hanem közérdek célra is alapítható, az ilyen célból létrehozott vagyonkezelő alapítványokra azonban a törvény speciális

szabályokat állapít meg.

Magyarországon az első közérdek célból alapított vagyonkezelő alapítvány

- 171/172 -

a Budapesti Corvinus Egyetem vagyonkezelő alapítványa volt, amely pilot-projektként az új egyetemi működési struktúra kialakítása jegyében született.

A vagyonkezelő alapítvány minimum tizedkötvetelménye 600 millió forint, vagyis az alapítónak legalább ekkora értékű vagyont kell az alapítvány javára rendelnie. A tizedkötvetelményt az alapítvány alapításakor, még a bejegyzési kérelem benyújtásáig meg kell az alapítónak rendelkezésre bocsátania. Itt tehát - a többi jogi személytől eltérően - nincs lehetőség az alaptulajdonos (az alapítvány javára rendelt vagyon) késleltetett rendelkezésre bocsátására, hanem ezt a kötelezettséget már alapításkor maradéktalanul teljesíteni kell. A jogszabály egyedül a vagyoni hozzájárulást tizedkötvetelményt meghaladó részének későbbi rendelkezésre bocsátását engedi meg. Fontos kiemelni, hogy a tizedkötvetelménynek nem része a bizalmi vagyonkezelésbe vett vagyon, vagyis a tizedkötvetelményt a bizalmi vagyonkezelésbe vett alapítványi vagyontól függetlenül kell az alapítónak az alapítvány rendelkezésére bocsátania.

A vagyoni hozzájárulás, hasonlóan a gazdasági társaság alapításához, egyaránt teljesíthető pénzbeli és nem pénzbeli vagyoni hozzájárulással (apporttal). Egy fontos különbség azonban van: a vagyonkezelő alapítvány esetén a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás értékelését könyvvizsgálónak kell elvégeznie minden esetben. A rendelkezésre bocsátott nem pénzbeli vagyoni hozzájárulást (apportot) az alapító okiratban vagyontárgyanként, az egyes vagyontárgyak azonosításához szükséges részletességgel kell szerepeltetni. Az alapító rendelkezhet úgy, hogy az alapítói jogokat magának tartja fenn, de döntése szerint azokat részben vagy egészben az alapítványra, vagy a kuratóriumra is átruházhatja. A magyar jogban új jogintézmény szabályozásának egyik fontos célja az volt, "hogy a vagyonkezelő alapítványok "önjárók" lehessenek, tartós - akár több évtizedes - cél szerinti működésük az alapítóktól függetlenül is biztosítva legyen, és pedig olyképpen, hogy ebbe a folyamatba az alapító az alapító jogainak gyakorlásával se avatkozhatson be".[61] Figyelemmel a magas tizedkötvetelményre, a jogalkotó további garanciális elemként kötelezően elírja állandó könyvvizsgáló megbízását, valamint felügyelő bizottság létrehozását is az ügyvezető szervként működő, legalább öttagú kuratórium mellett. Mindez számottevő költségekkel is jár, ami - néz ponttól függően - akár a jogintézmény egyik mellékösszességként is felfogható. A felmerülő költségeket ugyanakkor annak tükrében célszerű megítélni, hogy aki képes eleget tenni az alapítvány

- 172/173 -

javára rendelt vagyonnal szemben támasztott követelménynek, az valószínűleg az egyéb felmerülő költségekre is rendelkezik megfelelő fedezettel.

Ha az alapító az alapítói jogokat az alapítványra ruházta, vagy az alapítói jogok gyakorlására a kuratóriumot jogosította fel, akkor a könyvvizsgáló és a

felügyel bizottság mellett egy további személyt is ki kell jelölnie. Ez a személy az alapítványi vagyonellen r, aki els sorban a kuratóriumot, de adott esetben a felügyel bizottság tevékenységét is ellen rizni fogja.

Az alapítványi vagyonellen r rendkívül széles jogosítványokkal és er s felhatalmazással rendelkezik. Legf bb feladata az alapítói jogok gyakorlásának, valamint az alapítvány gazdálkodásának, m ködések ellen rzése, de gyakorolhatja akár a felügyel bizottságot megillet jogokat is, így például törvényességi felügyeleti eljárást is kezdeményezhet, amennyiben erre okot adó jogi anomáliát észlel és az más módon nem küszöbölhet ki.[62]

Látható, hogy a vagyonkezel alapítvány személyi állománya kiterjedt, így az alapítónak számolnia kell jelent s fenntartási költségekkel is.

Az alapítónak a vagyonkezelési tevékenység céljait, valamint a kedvezményezettek körét az alapító okiratban kell rögzítenie. Emellett befektetési szabályzat is készítené, amely az alapító okiratban lefektetett vagyonkezelési célokkal együtt szolgál alapjául az alapítvány vagyongazdálkodásának. A befektetési szabályzatban kell meghatározni a kezelend portfóliót, a kockázatkezelés elveit, valamint a befektetési döntésekhez szükséges határozatok meghozatalának módját és szabályait. Ha az alapító nem alkotja meg a befektetési szabályzatot, akkor azt magának a vagyonkezel alapítványnak kell kötelez en elkészítenie, méghozzá az alapítást követ hat hónapon belül. Az alapítvány által megalkotott befektetési szabályzatot ebben az esetben a felügyel bizottság véleményezi, és ha a szerv a szabályzat elfogadására tesz javaslatot, akkor azt az alapítói jogok gyakorlójának kell végs soron jóváhagynia.[63]

Összességében elmondható, hogy a vagyonkezel alapítvány a Ptk. szerinti alapítvány speciális altípusa, amely önmagában a létesítéssel, az alapításhoz szükséges vagyonrendeléssel még nem válik bizalmi vagyonkezel vé, hanem csak akkor tesz szert ilyen jogállásra, ha további vagyont vesz bizalmi vagyonkezelésbe a jogszabály szerinti célból.[64]

- 173/174 -

A vagyonkezel alapítványt - hasonlóan a magánalapítványhoz - az alapító valamilyen tartós cél megvalósítása érdekében hozza létre meghatározott alapítói vagyonnal és az alapító okiratban írt szervezet kialakításával. Leginkább az különbözteti meg a többi alapítványtól, hogy az alapító kifejezetten a megjelölt kedvezményezettek jövedelemben részesítése érdekében hozza létre, f tevékenysége a vagyonkezelés, céljait pedig a vagyonkezelési tevékenység eredményeként keletkezett hozamból valósítja meg.

A bizalmi vagyonkezel i tevékenységt l a vagyonkezel alapítvány leginkább abban különbözik, hogy ez utóbbi a vagyonkezel tevékenység legfontosabb részét jelent portfólió-kezelést kizárólag saját vagyonával végzi, befektetési szolgáltatást harmadik személyeknek nem nyújt.

Abból, hogy a jogalkotó az átlagos magyar privátvagyonok méretét jóval meghaladó összegben határozta meg a vagyonkezel alapítvány javára rendelő vagyon minimumát, arra lehet következtetni,

hogy ezt a jogintézményt els sorban nem a hazai vagyontulajdonosoknak szánta. A jogalkotó els dleges célja az lehetett, hogy a rendszerváltás óta a magyar vagyontulajdonosok által adóparadicsomokban felhalmozott offshore vagyontulajdonokat Magyarországra csábítsa. Emellett szándéka lehetett az is, hogy a külföldi vagyontulajdonosok egy részét - a földrajzi diverzifikálási stratégia mentén - Magyarországra vonzza. Várhatóan a lengyel vagyontulajdonosok fognak legel ször és a legnagyobb arányban élni az új magyar lehet séggel, de a kedvez adókönyvet miatt valószínűleg leg több nyugat-európai vagyontulajdonos is fontolóra veszi majd, hogy magyarországi vagyonkezel alapítványba helyezze vagyona egy részét. Ett l függetlenül persze Magyarországon is lesznek olyan vagyontulajdonosok, akik ki tudják aknázni a vagyonkezel alapítvány nyújtotta el nyöket, a jogintézmény hazai körökben való elterjedéséig azonban még hosszú éveknek kell eltelniük. Ennek ugyanis másik feltétele, hogy a gazdasági növekedés tartós maradjon, még ha lesznek is kisebb megtorpanások.

Azt mindenképp kijelenthetjük, hogy a nagy vagyontulajdonosok évtizedeken, akár évszázadokon át történ megóvásának, egyben tartásának, gyarapításának és generációkon átível átörökítésének egyik leghatékonyabb eszköze a vagyonkezel alapítvány jogintézménye, feltéve, hogy az alapító rendelkezésre tud bocsátani legalább hatszázmillió forintnyi vagyoni hozzájárulást, és képes finanszírozni a vagyonkezel alapítvány szervezeti struktúrájából is ered viszonylag magas m ködési költségeket. A családi vállalkozások is ilyen feltételek mellett tudnak majd élni az új lehet séggel a generációváltás nehézségeinek áthidalása céljából.

- 174/175 -

2.3. Családi alapítvány

Az új Polgári Törvénykönyv további hozadéka, hogy teret nyitott az úgynevezett családi alapítványoknak. Ez azt jelenti, hogy a korábbi szabályozástól eltér en alapítvány ma már nem csupán tartós közérdek célra létesíthet, hanem magáncélra is, feltéve, hogy az tartós.[65] A jogalkotónak ez a megenged viszonyulása a családi alapítványok el tt nyitotta meg az utat. "Bár az 1990-es években a bírói gyakorlat számos ponton tágította az alapítványi lehet ségeket, köztük a közérdek cél meglegesen liberális értelmezésével, a tisztán magánalapítvány, családi alapítvány elismerése csak az új Ptk-ban történik meg."[66] "Az alapítvány esetében egy elkülönült, önálló jogi személy jön létre a célhoz kötött vagyon kezelésére."[67]

Egyetlen jogszabály sem nyújt eligazítást arra nézve, hogy pontosan mit is tekintünk magáncélknak. A szakirodalom meghatározása szerint "az alapítvány akkor tekinthet magánérdek nek, ha [...] egyetlen személy vagy kisebb közösség érdekét úgy szolgálja, hogy az társadalmi hasznot nem keletkeztet".[68] Ezt az alapvet en helyes fogalom meghatározást a családi vállalkozásokra nézve akként pontosítanám, hogy legfeljebb a közvetlen társadalmi haszon hiánya állapítható meg, a közvetetté ugyanakkor semmiképpen sem, hiszen a családi vállalkozások nemzetgazdasági jelent ségét nem lehet eléggé hangsúlyozni, így vagyonmegóvásukhoz is ösztársadalmi érdek f z dik.

Természetesen a magán- vagy családi alapítványra nézve is érvényesülnek a Ptk. szerinti korlátozások, ekként az is, hogy alapítvány gazdasági célra nem alapítható, hanem csupán az alapítványi cél megvalósításával közvetlenül összefügg gazdasági tevékenység végzésére jogosult. Ebből következően a családi alapítványok szerepe a családi vagyon kezelésében elenyész, arra azonban kiválóan alkalmas ez a szervezeti forma, hogy a család tagjainak tartása, nevelése, iskoláztatás akár több generáción keresztül is biztosítható legyen. A jogintézmény egyéb célra való alkalmasságát a székelykörtben való alkalmazhatóság és a gazdasági tevékenység kevés mozgásteret hagyó keretei korlátozzák.

- 175/176 -

3. Összegzés

Összességében elmondható, hogy bár a családi vállalkozások sem nemzetközi, sem hazai egységes definícióval nem rendelkeznek, a közvélekedés - helytelenül - mégis a kis- és középvállalkozásokkal (KKV) azonosítja őket. Méretüket tekintve többségükben tényleg hasonlóak, ám speciális gazdasági és társadalmi értékek, mint a ködési sajátosságok jellemzik őket. Ennek ellenére csak az utóbbi években kerültek - főként gazdasági témájú - kutatások homlokterébe, mégpedig az utódlás és a generációváltás problémahalmaza okán. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a generációváltás nem az egyetlen próbatétel, hiszen a családi cégek működése során is számos olyan konfliktushelyzet adódik, amelyeket a családtagoknak kell megoldaniuk. Ilyen például a munka és a család egyensúlyának kérdése, a vállalkozáson belüli hierarchia, de a döntéshozatalból és a feladatmegosztásból is eredhetnek - akár napi rendszerességgel - súrlódások.

A családi vállalkozás generációváltás utáni működését leginkább az utódlás kell, hogy időben történjen, jogi, gazdasági, szociológiai szempontú megtervezése, az éltek közötti, családi konszenzuson nyugvó lebonyolítás, valamint a bőséges vagyontranszfer, és az erre szolgáló jogi eszközök széles körű használata szavatolja. Jó példa lehet a családi alkotmány, az annak keretei között megalkotott végrendelet, vagy az így végrehajtott üzletrész-átruházás éltek közötti jogügylet formájában. A házassági vagyoni jogi megállapodások és szindikátusi szerződések, valamint ezek kombinációi ugyancsak hatékonyak lehetnek. A titok leginkább a különböző élethelyzetekre egyedileg, de a családi alkotmány fényében kidolgozott jogi megoldások alkalmazásában rejlik.

Kijelenthetjük tehát, hogy a generációváltás kihívásaival szembeállítva családi vállalkozások immáron többféle megoldási alternatíva közül választhatnak.

Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy a bizalmi vagyonkezelést és a vagyonkezelési alapítványokat Magyarországon a családi vállalkozások körében még bizalmatlanság övezi, mert gondolkodásunkból eredően a vállalkozók nehezen barátkoznak meg a szóban forgó jogintézmények azon sajátosságával, hogy a kezelendő vagyon harmadik személy tulajdonába kerül. A jövőben ez valószínűleg változni fog, ugyanis a generációváltások és vagyontranszferek tömeges napirendre kerülésével egyre nagyobb igény mutatkozik majd a biztonságos és rugalmas megoldások iránt.

A jelen tanulmányban felvázolt mindegyik lehet ségnek megvannak a maga előnyei és hátrányai. A vagyonkezelési alapítvány például időben nem korlátozott vagyonkezelést tesz lehetővé, ugyanakkor költséges apparátus

- 176/177 -

fenntartását igényli, és igen magas a belépési küszöb. Kérdéses továbbá, hogy várható-e kritikus helyzetekben gyors és professzionális döntéshozatal egy öttagú kuratóriumtól. Emellett vannak nyitott adózási kérdések is. A bizalmi vagyonkezelés hátránya az időbeli korlátozottság, költségei ugyanakkor lényegesen alacsonyabbak a vagyonkezelési alapítványhoz képest, a konstrukció egészét pedig a rugalmasság és a gyors döntéshozatal jellemzi. Ilyen és hasonló szempontokat kell tehát mérlegelni annak, aki bemutatott alternatívák közül választva igyekszik biztosítani a családi vállalkozás jövőjét, a vagyon egyben maradását és gyarapítását. A talán nem túl távoli jövő ad majd választ arra a kérdésre, hogy melyik forma lesz a legkedveltebb, illetve hogy mely családi vállalkozások mit is fogják egyiket vagy másikat időben részesíteni. •

JEGYZETEK

[1] Ld. pl. Csákné Filep Judit: Családi vállalkozások - fókuszban az utódlás. PhD értekezés, 2012; Dr. Drótos György - Dr. Wieszt Attila - Meretei Barbara - Vajda Éva: Családi vállalkozások Magyarországon - kutatási jelentés a 2017-2018-as családi vállalkozási felmérésről. A Budapesti Corvinus Egyetem Családi Vállalatok Központ kutatási jelentése.; Konczosné Szombathelyi Márta - Kézai Petra: Családi vállalkozások - generációk és dilemmák. Prosperitas, 2018/3., 48-76.

[2] Ld. Miskolczi Bodnár Péter: Kisvállalkozások forrásteremtését és különösen kockázati tényezővel való támogatását segítő kezdeményezések az EU-ban és Magyarországon. In: Kis- és középvállalkozások az Európai Unió küszöbén. Tanulmánykötet. Győr, Széchenyi István Egyetem, 2004, 205-221.

[3] Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye - Európai családi vállalkozások: az újbóli növekedés és a jobb munkahelyek forrásai (saját kezdeményezés vélemény; 2016/C 013/03.).

[4] A BudapestLAB-bal a családi vállalkozásokat érintő interdiszciplináris közös kutatás (2019/20) során a szerző által felírt családtörténet.

[5] Jellemzően a családi alkotmányok és az annak szellemében fogant egyéb jogi dokumentumok tiltják a már leköszönt vezető visszatérését. Garancia lehet a végleges visszavonulásra az is, ha a vezető a lemondással egyidejűleg üzletrészét, vagy annak többségi befolyást biztosító hányadát is átruházza.

[6] Cservák Csaba: Az összehasonlító alkotmányjogi alapkérdései. In: Cservák Csaba (szerk.): Összehasonlító alkotmányjogi tanulmányok. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2015, 7-11.

[7] Kaiserlich österreichisches Familienstatut, anno 1839.

[8] Bayerisches Königliches Familienstatut, anno

1818/1819.

[9] A szerz által a Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivban 2019 nyarán végzett, az Osztrák-Magyar AKCIÓ Alapítvány (Stiftung Aktion Österreich-Ungarn) által támogatott kutatás során tett megállapítás.

[10] Ld.: Kalss, Susanne - Probst, Stephan: Familienunternehmen, Gesellschafts- und Zivilrechtliche Fragen. Wien (Österreich), Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013, 47.

[11] Cservák (2015) i. m. 7-11.

[12] Ld.: Kalss - Probst (2013) i. m. 48.

[13] Egyfajta pénzkölcsön szerz és jön tehát létre egyrészt I a tagok vagy a cég, mint hitelez ik), másrészt I a hivatalba lép új vezet , mint adós között azzal, hogy ez utóbbi az üzletrész megszerzéséhez nyújtott kölcsönt kamatokkal növelten köteles visszafizetni a hitelez (k)nek. Az üzletrészt tehát rögtön az adós szerzi meg, de azon - a vonatkozó jogszabályok keretei közt - biztosíték alapítható a hitelez (k) javára.

[14] A C&A családi vállalkozás m kódési modellje a 6. Familienunternehmertag cím nemzetközi konferencián (2018. május 4-5., Stift Göttweig, Ausztria) elhangzott vezet i el adás alapján.

[15] A magyar Ptk. 3:31. §-a a képviseleti jog korlátozása körében így rendelkezik: "A jogi személynek a jogi személyek nyilvántartásába bejegyzett képvisel je képviseleti jogának korlátozása és nyilatkozatának feltételhez vagy jóváhagyáshoz kötése harmadik személyekkel szemben nem hatályos, kivéve, ha a harmadik személy a korlátozásról vagy a feltétel bekövetkeztének vagy a jóváhagyásnak a szükségességér l és annak hiányáról tudott vagy tudnia kellett volna.". Hasonló szabályok érvényesülnek a példa szerinti társaságra vonatkozó német jogban is. A korlátolt felel sség társaságokra vonatkozó német jogszabály (GmbHG) 37. § (2) bekezdése szerint "gegen dritte Personen hat eine Beschränkung der Befugnis der Geschäftsführer, die Gesellschaft zu vertreten, keine rechtliche Wirkung. Dies gilt insbesondere für den Fall, daß die Vertretung sich nur auf gewisse Geschäfte oder Arten von Geschäften erstrecken oder nur unter gewissen Umständen oder für eine gewisse Zeit oder an einzelnen Orten stattfinden soll, oder daß die Zustimmung der Gesellschafter oder eines Organs der Gesellschaft für einzelne Geschäfte erfordert ist.". Az idézett jogszabály magyar nyelv fordításban: "A vezet tisztségvisel képviseleti jogának korlátozása harmadik személyekkel szemben hatálytalan. Ez különösen olyan esetekre vonatkozik, amikor a képviseleti jog csak bizonyos ügyekre, ügýtípusokra terjed ki, vagy csupán meghatározott körülmények között, avagy id ben vagy térben korlátozottan gyakorolható, illet leg amikor egyes jognyilatkozatokhoz a tagok vagy valamely társasági szerv hozzájárulása szükséges". (A szerz fordítása)

[16] Ld. pl. Veress Em d: A szindikátusi szerz és tartalmának néhány alapkérdésér l. Jogtudományi Közlöny, 2018/11, 464-476.

[17] A Ptk. 6:498. §-a szerint polgári jogi társasági szerz déssel a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy közös céljuk elérése érdekében együttm ködnek, a közös cél megvalósításához szükséges vagyoni hozzájárulást

teljesítenek, és tevékenységük kockázatát közösen viselik. A 6:499. § értelmében a vagyoni hozzájárulás tárgya lehet pénz, vagyoni értékkel rendelkező dolog, vagyoni érték jog vagy bármilyen egyéb szolgáltatás, így különösen személyes munkavégzés.

[18] Lásd a BH1993.247. számú eseti döntést.

[19] Nagy Barna Krisztina: A konzorciumi és a szindikátusi szerz és a polgári jogi társaság relációjában III. Céghírnök, 2017/1, 4-6.

[20] Ld. ebben a körben a Kúria 2373/2011. számú közigazgatási elvi határozatát.

[21] Cser-Palkovics Tamás - Márton Gizella - Mészáros Áron - Patay Gábor -Smaraglay Gábor -Patay Géza (szerk.): A közbeszerzés joga - A Közbeszerzésekr l szóló 2015. évi CXLI. törvény magyarázata. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2016, 167.

[22] Vékás Lajos - Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2018, ld. a Ptk. 6:498. §-ához f zött magyarázatot.

[23] Ld. többek között a BH1998.2.89 I. számú eseti döntést, mely a polgári jogviszonyok között nem nevesített szindikátusi szerz és és a társasági jog összefüggései körében ez utóbbi primátusát mondja ki, feltéve, hogy a szindikátusi szerz és gazdasági társaság létesítésével összefüggésben kötik a cég alapításában részt vev felek.

[24] A Ptk. 6:213. § (3) bekezdése szerint a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan id re kötött szerz és megfelel felmondási id alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja. A felmondás jogának kizárása semmis.

[25] "A tartós jogviszonyt létesít , határozatlan id re kötött szerz és viszonyokra a Ptk. - új, általános érvény rendelkezéssel - biztosítja a felmondás jogát. E felmondási jog kizárása semmis." Ld.: Vékás - Gárdos (2018) i. m. ld. a Ptk. 6:213. § (3) bekezdéséhez f zött magyarázatot.

[26] Nyilván speciális a helyzet akkor, ha a szindikátusi szerz és megkötésére a vállalkozásalapítással egyidej leg kerül sor. Ebben az esetben a cég el társaságként vetheti alá magát a szindikátusi szerz ésnek. Családi vállalkozások esetében ugyanakkor gyakoribb, hogy a szindikátus a vállalkozás megalakulása után jön létre az els el relátó családf /alapító elhatározásából, és a kés bbi utódok ezt öröklik meg egyfajta adottságként, jogi keretként.

[27] Kalss - Probst (2013) i. m. 81.

[28] Lásd a Polgári Törvénykönyvr l szóló 2013. évi V. törvény 7:10-7:24. §-ait.

[29] Boóc Ádám: Megjegyzések a magyar öröklési jog néhány lényeges és aktuális problémájához. In: Gárdos-Orosz Fruzsina - Menyhárd Attila (szerk.) Az új Polgári Törvénykönyv els öt éve. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete, 2019, 73.

[30] Ptk. 7:24. § A végrendeletet kétség esetén az örökhagyó feltehető akaratának megfelelő en és úgy kell értelmezni, hogy az örökhagyó akarata lehet ség szerint

érvényre jusson. Ez a szabály nem szolgálhat alapul a végrendelet alaki hibájának orvoslásához.

[31] Boóc (2019) i. m. 81.

[32] További árnyoldala ennek a nem kevesek által szorgalmazott, a jogászok által azonban elvetett megoldásnak, hogy a cég, amelyet I a visszavonuló vezet a járadékot várja, nem is alanya annak a jogviszonynak (ajándékozás), amelynek keretében az el d az üzletrészt az utódra ruházza. A konstrukció ennek ellenére kimutatható népszerű sége (legalábbis els gondolatként) azzal függhet össze, hogy kevésbé el nytelen a látszata ahhoz képest, mintha a szül a saját gyermekét I tartana igényt járadékra.

[33] A BudapestLab-bal a családi vállalkozásokat érint interdiszciplináris közös kutatás (2019/20) során nyert tapasztalat.

[34] Az ipso iure öröklés elve körében ld. a Ptk. 7:87. §-át az öröklés megnyílásáról, mely szerint az öröklés az örökhagyó halálával nyílik meg. Ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése értelmében az örökös az öröklés megnyílásával a hagyatékot vagy annak neki jutó részét vagy meghatározott tárgyát - elfogadás vagy bármely más jogcselekmény nélkül - megszerzi.

[35] A Magyar Országos Közjegyz i Kamara ügyféltájékoztatója szerint önmagában a hagyatéki tárgyalás el készítése is több hónapot vehet igénybe, ha például a közjegyz nek több szervet is meg kell keresnie. Az ügyféltájékoztató itt ér het el: <https://www.mokk.hu/ugyfeleknek/hagyateki-eljaras.php>. (2020. 05. 02.).

[36] Ld. például az illetékekr l szóló 1990. évi XCIII. törvény 16. § (1) bekezdésének i) pontját, melynek értelmében mentes az öröklési illeték alól az örökhagyó egyenes ági rokona, valamint túlél házastársa által megszerzett örökrész.

[37] Vékás - Gárdos (2018) i. m. ld. a Ptk. 6:310. §-ához f zött magyarázatot.

[38] Miczán Péter: A bizalmi vagyonkezelés a kötelmi jogi dogmatika térképén. Jogtudományi Közlöny, 2015/2, 100-110.

[39] Ld. részletesebben: Vékás - Gárdos (2018) i. m. ld. a Ptk. 6:310. §-ához f zött magyarázatot.

[40] Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust - Jogtörténeti és összehasonlító elemzés. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017, 418.

[41] Ld. a Ptk. 6:329. § (2) bekezdését, mely szerint végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszony a vagyonkezel vé való kijelölésnek a vagyonkezel által a végrendeletben meghatározott tartalommal történ elfogadásával a vagyonrendel halálának id pontjára visszamen hatállyal jön létre.

[42] Ptk. 6:310. § [Bizalmi vagyonkezelési szerz dés] (1) Bizalmi vagyonkezelési szerz dés alapján a vagyonkezel a vagyonrendel által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések (a továbbiakban: kezelt vagyon) saját nevében a kedvezményezett javára történ kezelésére, a vagyonrendel díj fizetésére köteles. (2) A szerz dés t írásba kell foglalni.

[43] Vékás - Gárdos (2018) i. m. a Ptk. 6:310. §-ához f zött magyarázat.

[44] Ld. a Ptk. 6:310. § (2) bekezdését.

[45] Ld. az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 32-36. §-ait.

[46] Ld. a Ptk. 6:202. §-át.

[47] Ld. a Ptk. 6:193-6:201. §-ait.

[48] Ld. a Ptk. 6:208-6:211. §-ait.

[49] A sikerdíj vagy jutalék olyan speciális szolgáltatás, amely az ügy ellátása, a tevékenység kifejtése ellenében az azzal okozati összefüggésben álló eredmény bekövetkeztének feltételét l függ en jár (BH2014.46.).

[50] Vö. a Ptk. 6:213. § (3) bekezdésével, amely szerint "ha e törvény eltér en nem rendelkezik, a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan id re kötött szerz dés megfelel felmondási id alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja. A felmondási jog kizárása semmis".

[51] Bodzási Balázs: A bizalmi vagyonkezelés (trust) magyar szabályozását érint módosítások. Fontes Iuris, 2018/1, 5.

[52] Vékás - Gárdos (2018) i. m. a Ptk. 6:325. §-ához f zött magyarázat.

[53] Ld. a Ptk. 6:273. § (1) bekezdését, mely szerint a megbízott köteles a megbízó utasításait követni.

[54] Bodzási (2018) i. m. 2.

[55] Ld. Sándor István: A bizalmi vagyonkezelési szerz dés. In: Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvr l szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja. III. kötet. Budapest, OPTEN Informatikai Kft., 2014, 797.

[56] A Vht. - 2017. június 23-ig hatályos - 132/A. § (3) bekezdés szerint az adós, mint vagyonrendel ellen indult végrehajtási eljárásban az a vagyon vagy vagyonhányad is a követelés fedezetéül szolgált, amely a vagyonrendel t, vagy a kiadásra irányuló jog jogosultját (a kedvezményezett) a vagyonrendel bizalmi vagyonkezelési jogviszonya megsz nése esetére megilleti. A végrehajtást kér felmondhatta a bizalmi vagyonkezelést, és ennek eredményeként a vagyonrendel nek, vagy jogutódjának kiadandó vagyonhányadból hajthatta be a követelését.

[57] Ld. a Ptk. 6:120. §-át.

[58] A Ptk. 7:80. § (1) bekezdése értelmében a kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által él k között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értéke, ideértve az örökhagyó által bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét is.

[59] Ld. a vagyonkezel alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvényt.

[60] Ld. a vagyonkezel alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvény 2. § (1) bekezdését, mely szerint vagyonkezel alapítvány az alapító által rendelt vagyon kezelésére és az ebb l származó jövedelemnek az alapító okiratban megjelölt feladatok megvalósítása, valamint a

kedvezményezettként megjelölt személy, illetve személyek javára történő vagyoni juttatás céljából alapítható.

[61] Idézet a vagyonkezelő alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvényhez fűzött miniszteri indokolásból, azon belül a szóban forgó jogszabály 5. §-hoz fűzött részletes indoklásból.

[62] Ld. a vagyonkezelő alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvény 6., 7. és 8. §-át a kuratóriumról, a felügyelő bizottságról és a vagyonellenőrrel.

[63] Ld. a vagyonkezelő alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvény 9. § (2), (3) és (4) bekezdését.

[64] A jogszabály által elismert célok tekintetében ld. a vagyonkezelő alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvény 2. § (1) bekezdését.

[65] Ld. a Ptk. 3:378. §-át, mely szerint az alapítvány az alapító által az alapító okiratban meghatározott tartós cél folyamatos megvalósítására létrehozott jogi személy.

[66] Fézer Tamás: Alapítvány. In: Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja. I. kötet. Budapest, OPTEN Informatikai Kft., 2014, 1024.

[67] Sándor (2017) i. m. 429.

[68] Miczán Péter: A magáncélú alapítványról. Gazdaság és Jog, 2018/6, 14-20.